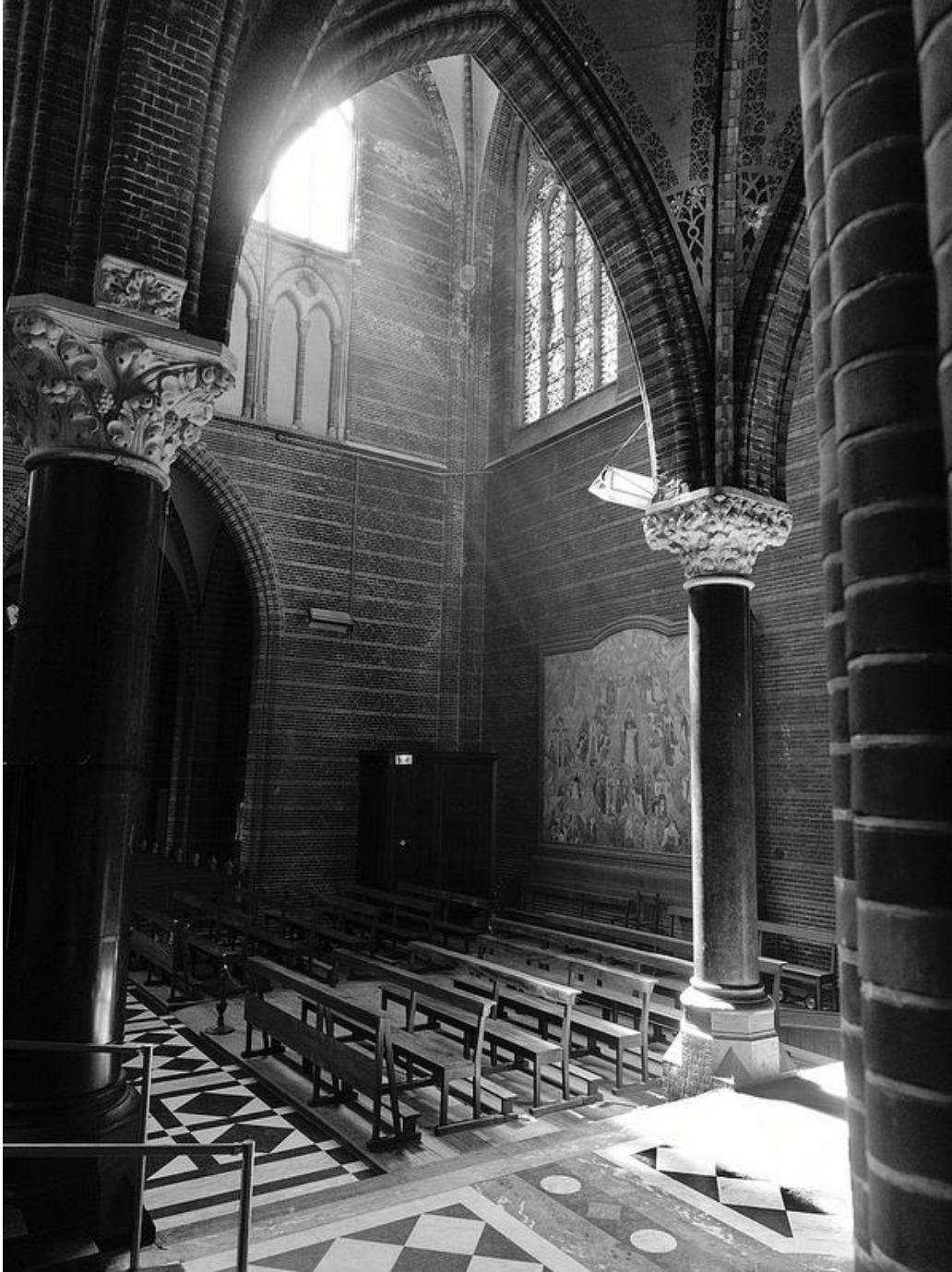

Het gebouw predikt

onderzoek naar de kerkopenstelling van de Dominicanenkerk
ten behoeve van de dominicaanse zending

Bastiaan van den Berg - februari 2017

Voorwoord

'Wooooowwww'

is de reactie die uit de meeste monden komt wanneer ik de kerk van het Dominicanenklooster in Zwolle binnenstap met een groep jongeren. Uitgelaten mensen van het Bevrijdingsfestival vallen stil wanneer de deuren achter hen dicht vallen. Waarna ze een kaarsje toe mogen voegen aan de vele kaarsjes voorin de kerk. Deze verwondering en verstillings die de meeste bezoekers van de dominicanenkerk lijkt te overvallen, fascineerde mij. Misschien waren het zelfs goddelijke ervaringen? Tekenen van een 'gelovige' opleving tegen de secularisatie en kerkverlating in of 'wishfull-thinking' van mij kant? En in hoeverre 'predikt' de kerk als gebouw eigenlijk voor 'n orde die prediking tot haar kerntaak heeft gemaakt? Brengt de kerk als gebouw de 'heil' die de dominicanen met hun prediking op het oog hebben?

Deze ervaringen en vragen zijn het startpunt geweest voor dit onderzoek naar het versterken van de kerkopenstelling van de dominicanenkerk ten behoeve van de dominicaanse zending. Ik hoop hiermee een bijdrage te leveren aan een krachtigere dominicaanse zending in Zwolle. Anderzijds hoop ik andere geloofsgemeenschappen op weg te helpen in het missionair gebruik van hun kerkgebouw door deze open te stellen voor mensen buiten hun geloofsgemeenschap.

Met dank aan de begeleiding vanuit werk, school en de steun thuis is dit stuk tot stand gekomen.

Inhoudsopgave

1	Samenvatting Het gebouw predikt	4
2	Onderzoeksopzet	5
2.1	<i>Inleiding</i>	5
2.2	<i>Doel- en vraagstelling</i>	6
2.3	<i>Deelvragen</i>	6
2.4	<i>Projectresultaten</i>	6
2.5	<i>Methode van onderzoek</i>	6
3	Relevantie van kerkgebouwen voor de samenleving	8
3.1	<i>Religiositeit in Nederland</i>	8
3.2	<i>Functie van kerkgebouwen</i>	10
3.3	<i>Kerkgebouwen en onze religieuze zoektocht</i>	11
4	De dominicaanse zending in Zwolle en haar kerk.	18
4.1	<i>De dominicaanse zending</i>	18
4.2	<i>De Dominicanenkerk en de dominicaanse zending toen</i>	21
4.3	<i>De Dominicanenkerk en de dominicaanse zending nu</i>	23
4.4	<i>De kerkopenstelling van de Dominicanenkerk</i>	23
4.5	<i>De Dominicanenkerk in haar fysieke omgeving</i>	25
4.6	<i>De Dominicanenkerk in vergelijking met de Grote Kerk en O.L.V. basiliek</i>	26
5	De vrijwilligers en de kerkopenstelling	28
5.1	<i>Doelstelling volgens de vrijwilligers</i>	28
5.2	<i>Bezoekers volgens de vrijwilligers</i>	28
5.3	<i>Motieven volgens de vrijwilligers</i>	28
5.4	<i>Ervaringen volgens de vrijwilligers</i>	29
5.5	<i>Behoeftes volgens de vrijwilligers</i>	29
5.6	<i>Tips van de vrijwilligers</i>	29
6	De bezoeker en de kerkopenstelling	30
6.1	<i>De bezoeker</i>	30
6.2	<i>Motieven van de bezoeker</i>	31
6.3	<i>Ervaring van de bezoeker</i>	33
6.4	<i>Behoeftes van de bezoeker</i>	35
6.5	<i>Tips ter verbetering van de bezoeker</i>	36
7	Conclusie	38
7.1	<i>Heil en de kerkopenstelling</i>	38
7.2	<i>Aanbevelingen</i>	39
8	Bronnen	39
<i>Bijlages</i>		
	<i>Uitslag analyse gastenboek</i>	42
	<i>Uitslag analyse enquête</i>	43

1 Samenvatting Het gebouw predikt

De dominicanen zien zich geroepen tot 'prediking tot heil der zielen'. Ook in Zwolle vanuit het Dominicanenklooster. Prediking kan verschillende vormen aannemen, waarbij het effect voorop staat. Het heil der zielen is wanneer er antwoorden ontstaan op actuele bestaansvragen. Wanneer sporen van God aanwijsbaar worden gemaakt in ons (samen)leven. Wanneer mensen verlossing en perspectief voor hun dagelijks leven vinden door in relatie te staan met God.

De vraag die in dit onderzoek centraal stond is of de Dominicanenkerk in Zwolle tijdens de kerkopenstelling meewerkt aan deze dominicaanse zending en hoe dit als instrument versterkt kan worden. Middels literatuuronderzoek, interviews, enquêtes en analyse van het gastenboek is gezocht naar een antwoord op deze vragen.

De kerkopenstelling werkt mee aan de dominicaanse zending in Zwolle. Het brengt mensen met diverse religieuze achtergronden tot rust en verwondering. Een heilzaam antwoord op de gejaagdheid en functionaliteit van de samenleving. Het gebouw als afbakening in tijd en ruimte en de verbinding met de traditie en geloofsgemeenschap die middels een bezoek ervaren wordt, zijn daarin bepalend. De plek en de gemeenschap vormen een contrast met de functioneel ingerichte samenleving en ontlenen hun relevantie aan dit anders-zijn.

**Ik hoop dat je het lezen van dit onderzoek zal waarderen.
Ik ben benieuwd naar jouw reactie.**

Enthousiast geworden om in je eigen context met het openstellen van uw kerk aan de slag te gaan of om die te verbeteren? Ik denk graag mee.

U kunt mij bereiken op: bastiaanvandenbergh@kloosterzwolle.nl

2 Onderzoeksofzet

2.1 Inleiding

Dominicaanse zending

Dit onderzoek wordt uitgevoerd binnen de dominicaanse traditie. Een traditie die inmiddels al 800 jaar duurt. Een kloostertraditie die sterk naar buiten toe gericht is. Een missie gedreven beweging.

De dominicaanse zending vindt haar missie niet in zichzelf, ze is niet een product dat om zichzelf wille aan de man of vrouw gebracht moet worden. De dominicaanse zending vindt immers haar oorsprong in het besef zelf gezonden te worden en wel om in het voetspoor van Dominicus en de dominicaanse beweging sindsdien “te prediken met het oog op het heil van de zielen” (Dominicaans Platform Nederland, 2013).

De dominicaanse orde wordt ook wel de orde der predikers genoemd. De dominicaanse zending vind haar missie in de weg van Dominicus (1170-1221) die zich gezonden wist naar voorbeeld van Christus. Dit betekent voor de dominicaanse traditie dat zij van het heil in Jezus van Godswege wil getuigen. Dit heil dient in het hier en nu belichaamt te worden, in woord en daad. De dominicanen zien zich geroepen tot de prediking. De dominicanen leggen zich er op toe, al meetrekkend en als deel van het volk om signalen van heil en onheil, geluk en ongeluk en in samenhang daarmee van waarheid of onwaarheid op te vangen en deze in het licht van het evangelie te verwoorden. De verwoording van Gods heil is voor de dominicanen dus geworteld in een constante dialoog met mensen en met het evangelie. Het doel van deze verwoording is om heil, perspectief en oriëntatie van Godswege voor mensen dichterbij te brengen. Het gaat daarbij om heil dat in concrete omstandigheden van mensen perspectief en verlossing biedt, niet om louter abstracte heilswaarheden. Gods heil wil zich aldus de dominicanen zich immers telkens opnieuw in het hier en nu belichamen. Dit vraagt om contemplatie en ontvankelijkheid, studie om de tijdsgeest en het evangelie juist te verstaan en een gemeenschap die elkaar scherpt en steunt. Contemplatie en actie, beschouwing en overdracht vormen bij de dominicanen een twee-eenheid.

Dominicaans Platform Nederland

De Stichting Dominicaans Platform Nederland (DPN) is sinds 2006 opgericht door de verschillende besturen van de gezamenlijke dominicaanse geledingen in Nederland (broeders, zusters, leken: het Dominicaanse Besturen Beraad). Met het DPN hoopt men het voortbestaan van die dominicaanse zending in Nederland te waarborgen door het ontwikkelen, steunen, en stimuleren van projecten en activiteiten. In dit onderzoek zal de uitwerking van de dominicaanse zending door het DPN leidend zijn.

Dominicanenklooster Zwolle

Ook vanuit het Dominicanenklooster in Zwolle probeert men de dominicaanse zending uit te leven. In de vorm van een Rectoraatskerk en programma's voor jongeren en volwassenen. Ondergebracht onder Stichting Dominicanenklooster Zwolle. Het afstudeerproject draagt de titel: het gebouw predikt... Het afstudeerproject komt voort uit het verlangen om meer inzicht te krijgen in de relevantie van het kerkgebouw voor de activiteiten vanuit kerk en klooster. Om het onderzoek te beperken en te focussen hebben we gekozen voor het onderzoeken van de impact van de reguliere kerkopenstelling. Dit is de activiteit waarin het meest 'kaal' het gebouw en de sfeer haar werk doet. Daarnaast is het een activiteit die zich vooral richt op mensen buiten de geloofsgemeenschap, de toevallige voorbijganger, de toerist of voor diegene die rust of een luisterend oor zoekt. Een doelgroep die nog niet goed in beeld is. Ondanks de secularisatie en kerkverlating wordt deze kerk door gemiddeld 30-40 mensen per middag bezocht. Mede deze opkomst bepaalt dat de kerkopenstelling wordt gewaardeerd, maar het is onbekend welke impact het bezoek heeft op de bezoekers. Daarnaast krijgen regelmatig andere activiteiten voorrang op de kerkopenstelling, zoals

commerciële verhuur van de kerk. De vraag is of dit recht doet aan de dominicaanse zending van de plek. De relevantie van de kerkopenstelling wordt bepaald door de mate waarin de kerkopenstelling bijdraagt aan de dominicaanse zending.

2.2 Doel- en vraagstelling

Doelstelling

Het versterken van de dominicaanse zending richting de bezoeker van de kerkopenstelling van de Dominicanenkerk.

Vraagstelling

Hoe kan de dominicaanse zending versterkt worden richting de bezoeker van de kerkopenstelling van de Dominicanenkerk?

2.3 Deelvragen

1. Relevantie van kerkgebouwen voor samenleving.

- a) Hoe laat de huidige religiositeit van de samenleving zich omschrijven?
- b) Wat is de huidige functie van kerkgebouwen in Nederland?
- c) Hoe kunnen kerkgebouwen dienstbaar zijn aan de huidige samenleving?

2. De dominicaanse zending in Zwolle en haar kerk.

- a) Wat is de dominicaanse zending (mondiaal/nationaal/lokaal)?
- b) Met welke functie is de Dominicanenkerk gebouwd in relatie tot de dominicaanse zending in Zwolle?
- c) Met welke functie en door wie wordt de Dominicanenkerk nu gebruikt in relatie tot de dominicaanse zending in Zwolle?
- d) Welke doelen dient de kerkopenstelling van de Dominicanenkerk?
- e) Hoe situeert de Dominicanenkerk zich in haar fysieke omgeving?
- f) Hoe verhoudt de kerkopenstelling van de Dominicanenkerk zich tot de Grote Kerk en O.L.V. basiliek van Zwolle?

3. De vrijwilligers en de kerkopenstelling

- a. Welk doel dient de kerkopenstelling volgens de vrijwilligers?
- b. Wie bezoeken volgens hen de kerk?
- c. Wat zijn de motieven van de bezoekers volgens hen?
- d. Wat ervaren bezoekers volgens hen?
- e. In welke behoefte van de bezoeker voorziet de kerkopenstelling?
- f. Welke ideeën hebben zij om de impact van de kerkopenstelling ten behoeve van de dominicaanse zending te vergroten?

4. De bezoeker en de kerkopenstelling

- a) Wie is de bezoeker? (leeftijd, geslacht, religieuze achtergrond)
- b) Wat zijn de motieven om de kerk te bezoeken?
- c) Welke religieuze praktijken voert de bezoeker uit?
- d) Wat ervaart de bezoeker in de kerk (gebouw, sfeer, vrijwilligers)?
- e) In welke behoefte van de bezoeker voorziet de kerkopenstelling?
- f) Welke tips heeft de bezoeker om de impact van de kerkopenstelling ten behoeve van de dominicaanse zending te vergroten?

2.4 Projectresultaten

Een onderzoeks- en adviesrapport voor beleid- en programmamakers van het Dominicanenklooster Zwolle wat antwoord geeft op de hierboven genoemde vraagstelling.

2.5 Methode van onderzoek

De hoofdvraag is uitgewerkt in deelvragen. Om deze deelvragen te beantwoorden wil ik de volgende methoden van onderzoek toepassen:

- **Literatuuronderzoek:** Middels de bestudering van literatuur hoop ik deelvraag 1 en deelvraag 2a-f te beantwoorden. Voor deelvraag 1 doe ik een beroep op (internationale) literatuur over het missionair gebruik van kerkgebouwen en probeer

ik door de bestudering van literatuur tot een schets te komen van de religiositeit in deze tijd. Voor deelvraag 2 doe ik een beroep op stukken en boeken die voor handen zijn over de dominicaanse zending. Hieruit zal ik een selectie maken met relevante informatie voor dit onderzoek.

- **Bronstudie:** Om de deelvragen 4a-f te beantwoorden wil ik als uitgangspunt het gastenboek nemen. Dit gastenboek kan daarnaast helpen de juiste taal te vinden voor de enquête. Veel gebruikte woorden kunnen overgenomen worden om de ervaring te duiden. De reacties in het gastenboek zullen op inductieve wijze worden gecategoriseerd naar de inhoud van de reacties en woonplaats.
- **Focusgroep:** Deze activiteit wordt gedragen door vrijwilligers. Deze vrijwilligers zijn de eerste mensen die de bezoeker tegenkomt in deze kerk en dus ook van invloed op de beleving. Via de methode van een focusgroep, wil ik via een door mij begeleid gesprek deelvraag 3 beantwoorden. Tot slot vind ik het waardevol om het perspectief van de betrokken vrijwilligers mee te nemen. Velen van hen doen het al jaren, hebben veel mensen voorbij zien komen en vele verhalen gehoord. Dit gesprek zal per deelvraag op inductieve wijze geanalyseerd worden om via labels te komen tot categorieën die een antwoord geven op de deelvraag.
- **Enquête:** Via een korte enquête probeer ik deelvraag 4a-d en f te beantwoorden. De kerkopenstelling is een laagdrempelige activiteit. De enquête moet dit niet negatief beïnvloeden. Daarom een eenvoudige enquête met meerkeuze vragen. Een enquête geeft de mogelijkheid om een globaal overzicht te krijgen van wie de kerkopenstelling bezoekt. Uitgezet door de vrijwilligers van de kerkopenstelling over een aantal weken en op verschillende dagen. Via de enquête worden mensen uitgenodigd om er verder over door te praten.
- **Interviews:** Via interviews met bezoekers hoop ik de gegevens van de enquêtes te verdiepen dus verder in te gaan op deelvraag 4a-f. Middels een interview krijg ik meer zicht op wat mensen ervaren hebben, in hoeverre dit aansluit bij de wens van de dominicaanse zending om er te zijn tot 'heil der zielen'. Deze interviews zullen per deelvraag op inductieve wijze geanalyseerd worden om via labels te komen tot categorieën die een antwoord geven op de deelvraag.

3 Relevantie van kerkgebouwen voor de samenleving

3.1 Religiositeit in Nederland

Waar vroeger de religieuze behoefte op een expliciet christelijke wijze vorm kreeg, was vanzelfsprekend het kerkgebouw de plek om hier in gezamenlijkheid vorm aan te geven. Wanneer we op het spoor willen komen van het belang van kerkgebouwen voor de samenleving vandaag de dag is het logisch te starten bij de huidige religieuze behoeftes van mensen. Religiositeit en religie zijn daarin sterk samenhangende begrippen. Het is haast onmogelijk religie of religiositeit te definiëren. Ik sluit mij aan bij de omschrijving van religie door hoogleraar en leken-dominicaan Erik Borgman. Hij sluit in taal aan bij de dominicaanse traditie in Nederland die ook begrijpelijk probeert te zijn voor de niet-gelovige:

Religie is de uitdrukking van de onvervreemdbaar menselijke drang te zoeken naar oorsprong, zin en doel van het bestaan, een dynamisch perspectief waarvan wij al deel zijn, waarvan wij al uitgaan en waarop wij al gericht zijn voordat wij ons daarvan bewust zijn. Zij is het antwoord op wat tot dit zoeken aanzet, de lofzang voor wat bij dit zoeken gevonden wordt en de toewijding aan wat telkens opnieuw wordt gezocht. Dit geeft religies de grensoverschrijdende dynamiek die binnenstaanders en buitenstaanders verbaast en bij tijden verontrust. De dynamiek die religie eigen is betekent dat zij zich kan manifesteren buiten de overgeleverde grenslijnen die geacht worden religie van niet-religie te onderscheiden (Borgman, 2008, pp. 1-2).

Ongeneeslijk religieus

Tegen de verwachting van de aanhangers van de secularisatiethese blijkt de vraag naar religie niet verdwenen. Volgens degenen die een functionele definitie van religie aanhangen, zoals Andrew Greeley, zal dat ook niet gebeuren. Religie heeft immers een essentiële functie voor de mens en zal daarom nooit verdwijnen. Niklas Luhman stelt dat religie verwijst naar de onbenoembare kanten van het menselijk bestaan en zo de samenleving als geheel en de mensen die daarin leven zin kan geven. Rodney Stark en William Sims Bainbridge gaan er vanuit dat door religie 'beloningen' gegeven worden die principieel niet door andere maatschappelijke instituties gegeven kunnen worden. Zij denken daarbij aan heil, genezing, bevrijding, leven na de dood en eeuwige vrede. Ook L. Laeyendecker sluit aan bij deze basale behoefte en stelt dat de eenheid en legitimiteit van de grote zingevingssystemen doorbroken is door deze moderne tijd. De mens wordt hierdoor directer met de gevolgen van zijn keuzes geconfronteerd en heeft een instabiele relatie tot de samenleving. Zonder overkoepelend zingevingssysteem is het moeilijk geworden een stabiele identiteit op te bouwen. Deze problemen roepen volgens Laeyendecker een nieuwe en versterkte vraag naar zingeving en religie op. Deze nieuwe vraag wordt ook wel omschreven als moderne religiositeit (Sengers, 2006, pp. 5-6).

Moderne religiositeit

De godsdienstsociologie geeft drie trends aan die de moderne religiositeit karakteriseren. Deze trends zijn onderling nauw met elkaar verbonden. Als eerste dat men zoekt naar een religie die bij hen past, die antwoord geeft op de eigen levensvragen en twijfels serieus neemt. P. Heelas en L. Woodhead spreken in dit kader over subjectivering. Gevolg van deze trend is dat de moderne mens steeds minder bepaald wordt door externe maatschappelijke, culturele, politieke en religieuze instituties, maar veel meer door de eigen innerlijke ervaring. Deze ervaringen worden maatgevend voor het handelen. Veel gehoorde uitspraken als: 'Ik moet wel mijn ding kunnen doen', of 'Het moet wel goed voelen.' bevestigen deze ontwikkeling. De tweede trend is dan ook dat mensen zich in hun religieuze keuzes minder snel binden aan een organisatie. Grace Davie spreekt van 'believing without belonging'. Meerten ter Borg komt vanuit deze trend tot de term 'wild religion'. Waarbinnen hij drie vormen van religieus gedrag onderscheidt met een grotere of kleinere afstand tot officiële vormen van religie:

1. *Alternatieve religies*: inhoudelijk wel verbonden met officiële vormen, maar die er sociaal of theologisch weinig mee te maken hebben.

2. *Optionele religiositeit*: mensen die wel voelen dat er 'iets' is, maar geen religieuze overtuiging hebben.
3. *Impliciete religiositeit*: die in de saamhorigheid van voetbalwedstrijden of gezamenlijk rouwen in stille tochten te vinden is.

De derde trend is dat er sprake is van bricolage op het gebied van religieuze keuzes. Uit verschillende religieuze tradities nemen mensen elementen, symbolen, voorwerpen of rituelen tot zich om te komen tot een nieuw eigen religieus geheel. Deze trend uit zich in het grote pluriforme aanbod op de markt van zingeving en geluk. Zoals ook de wildgroei van Boeddha-beelden in Nederlandse huiskamers (Sengers, 2006, pp. 17-18).

Nederland

Ook in Nederland vinden we deze moderne religiositeit. Het onderzoek 'Geloven binnen en buiten verband' uit mei 2014 van het Sociaal Cultureel Planbureau geeft ons een actueel beeld van de godsdienstige ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving. De positie van de Nederlandse kerken is in de afgelopen tientallen jaren sterk verzwakt. Een verder gaande daling komt naar voren met betrekking tot de kerkgang, het aantal kerkgebouwen, gemeenschappen en het werven van vrijwilligers en professionals. Voor een groot deel van de bevolking worden kerken als openbare dienstverleners gezien, te gebruiken wanneer nodig. Over het geheel is de Nederlandse bevolking ontkerkelijk. In 1980 rekende nog 50% van de bevolking zich tot een kerkgenootschap in 2012 is dat nu 30%. De kerk is haar monopolie op morele antwoorden kwijt en is één van de aanbieders geworden op de markt van religie en zingeving. Kerk en geloof vallen echter niet samen. De band met de kerk blijkt sterker onderhevig aan afbrokkeling dan het geloof in een God of hogere macht. Zo zijn buitenkerkelijken niet per se religieus of spiritueel ongevoelig. Het onderzoek spreekt dan ook wel van een deïstitutionalisering van religie. Zelfspiritualiteit voert de boventoon. Dat wil zeggen dat de overtuiging leeft dat de zin van het leven ligt in de ontdekking van je ware ik, je authentieke zelf. Bijna negen op de tien Nederlanders is het daar in hoge mate mee eens. Meer dan vier op de tien buitenkerkelijken omschrijft zich als iemand die in God of zoiets als een hogere macht gelooft. Momenteel blijken evenveel Nederlanders zich als een spiritueel mens te zien als zich als een religieus mens beschouwen (40%) (Hart de, 2014, pp. 9-12).

Interne secularisatie

Ook diegene die nog wel kerkelijk betrokken zijn staan onder invloed van de moderne religiositeit. Zo kan kerkelijke betrokkenheid op zeer verschillende wijze gestalte krijgen. Variërend van incidentele deelname aan een enkele activiteit tot intensieve deelname aan een pallet van activiteiten. Ook lidmaatschap zonder enige participatie komt voor, waarbij het weten dat er een aanwezige geloofsgemeenschap is waar men ooit een beroep op kan doen voldoende is. Zo kunnen kerken in een dorp of wijk die zwak lijken, stilzwijgend toch door een grootte groep ondersteund zijn. Davie spreekt in dit geval over 'vicarious religion'. Zij doelt hier op mensen die de religieuze verbinding voor iemand waarnemen of plaatsvervangend handelen. Er zijn ook mensen die rondkerken, ze voelen zich verbonden met kerk en geloof, maar zoeken naar een kerkplek die bij hen past (Roest de, 2010, pp. 155-156). Sociologen stellen dat de kerkverlating nog wel een tijd zal doorgaan. Niet alleen op basis van de cijfers, maar ook op grond van in de kerk aanwezige 'innerlijke secularisatie'. Transcendentieverlies en relativisme die fataal wordt geacht voor gezamenlijk gedeelde overtuigingen zijn de kerk binnen gekomen. Veel mensen haken af, omdat ze geen antwoorden meer vinden op existentiële levensvragen (Bisseling, Roest de, & Valstar, 2011, p. 51). Pete Ward schetst internationaal met zijn pleidooi voor een vloeibare manier van kerk zijn dat de kerk niet op de huidige tijd is ingesteld en zich nog steeds als te statisch presenteert: belangrijk zijn het bijwonen van kerkdiensten, de meetbare deelname, het lidmaatschap. Als de kerk niet oppast wordt het daardoor een onbereikbaar eiland (Ward, 2003).

Het religieus landschap in Nederland kent veel verschillende vormen en kleuren. De voorspelde secularisatie van Nederland lijkt achterhaald. Er is eerder sprake van een ontkerkelijk Nederland. De Nederlander die zonder overkoepelend zingevend systeem zijn eigen religiositeit bij elkaar shopt. De kerk die dat systeem was, is nu één van de aanbieders

geworden. Zowel van buiten als van binnen staat de kerk onder druk. Van binnen door innerlijke secularisatie. De huidige vormen van de kerk lijken te statisch en sluiten niet aan bij de vloeibare samenleving. Een samenleving waarin religiositeit enkel nog wordt bepaald door de eigen innerlijke ervaring.

3.2 Functie van kerkgebouwen

Welke invloed heeft die huidige religiositeit van Nederland voor effect op de functie van het kerkgebouw? Wanneer we kijken naar de huidige functie van kerkgebouwen in Nederland dan is er verschillend gebruik door de denominaties, maar het grootste verschil in functie ontstaat wanneer het gebouw geen eigendom meer is van een geloofsgemeenschap. Door de ontkerkelijking gebeurt dit in steeds grotere mate. Eerst schets ik de functie van het rooms-katholieke kerkgebouw om vervolgens te verbreden naar het protestantse gebruik als godshuis. Vervolgens bespreek ik het kerkgebouw als cultureel erfgoed, de herbestemming van kerken en ik eindig met het kerkgebouw als baken voor de wijk.

Godshuis

Rooms-katholieken zien een kerkgebouw als huis van God. Een plek van eredienst, van eerbied en stilte waar ruimte is om God te ontmoeten. Daarnaast is het kerkgebouw een plek voor ontmoeting met mensen. Deze ontmoeting is direct verbonden met de Godsontmoeting. Deze beleeft de katholieke vooral in de Heilige Eucharistie. Daarvoor is het rooms-katholieke kerkgebouw dan ook gewijd (Post, 2010, p. 51). Het kerkgebouw is beeld van de kerk, Gods tempel, de plaats waar God woont, ook wanneer er geen viering plaats vindt. Dat maakt de katholieke kerken permanent 'gewijde en heilige plaatsen' (Bisseling, Roest de, & Valstar, 2011, p. 85). Zowel in de katholieke als protestantse traditie wordt het kerkgebouw in de eerste plaats bekeken vanuit haar ritueel-functionele plaats. De omgang met en het beleid ten aanzien van het kerkgebouw vinden plaats vanuit dit functionele perspectief. Dit betekent dat de relevantie van het gebouw wordt gerelateerd aan gemeenteleden en aan deelnemers aan de liturgie. Deze participatie wordt afgezet tegen de grootte van het gebouw en de kosten. Met een niet-kerkelijke samenleving, hebben de religieuze instituten het dus moeilijk met hun gebouwen. Sanering van het aantal kerkgebouwen en clustering zijn daarom alom de hoofdlijn. Wanneer de functionele afwegingen leiden tot afstoting als liturgische plek wordt er vrijwel meteen overgeschakeld naar cultureel erfgoed of herbestemming (Post, 2010, pp. 115-116). De handreiking van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed bevestigt dit beeld. In hun lijst van aanbevelingen voor herbestemming staat bovenaan het gebruik door een andere religieuze denominatie en vervolgens worden er sociaal-culturele voorbeelden, wonen of commerciële doeleinden voorgesteld (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, 2011, p. 35). Het kerkgebouw als heilige plek voor de individueel zinzoekende mens heeft nog maar weinig vorm gekregen in kerkgebouwen.

Cultureel erfgoed

Meer dan de helft van de rooms-katholieke gebouwen is monument, 55%, wat betekent 935 kerken. De parochie heeft er daarmee als het ware een tweede eigenaar bij. Een subsidieverlener kan eisen dat een kerk wordt opengesteld in het kader van het algemeen belang. Voordeel kan zijn dat de burgerlijke overheid ook middelen in zal zetten voor het behoud van de kerk (Bisseling, Roest de, & Valstar, 2011, p. 85). Wanneer een kerkgebouw geen relevantie voor de geloofsgemeenschap meer heeft kan het kerkgebouw overgaan tot cultureel erfgoed en in handen komen voor daarvoor aangestelde stichtingen of overheden. Het kerkgebouw behoudt dan vaak zowel van buiten als van binnen haar uiterlijk. Het wordt dan vooral een toeristische trekpleister of ingezet als decor voor verschillende culturele activiteiten. De kerk als plaats voor de godsontmoeting verdwijnt dan al gauw op de achtergrond.

Herbestemming

Naast cultureel erfgoed zien we dat kerken ook steeds vaker worden herbestemd. Een overzicht van het aantal herbestemde kerken is er niet. De invulling van de herbestemming is legio. Van woningen, bibliotheken, musea, restaurants tot werkplaatsen en winkels. Ook Zwolle kent ze al in alle verscheidenheid: een sushi-restaurant in de Bethlehemkerk,

appartementen in de Jozefkerk en boekhandel Waanders in de Broerenkerk. De protestantse ruimte voor herbestemming is een stuk groter dan bij de katholieken. Het katholieke gezag wil liever niet herbestemmen. Zij zijn bang dat er een onwaardige functie in komt. Ook vinden zij dat het negatief effect heeft op de algehele beeldvorming van wat er in een kerkgebouw gebeurt, Pieter Broeders directeur econoom van Bisdom Den Bosch zei hierover:

We zouden onze kinderen en kleinkinderen geen Brabant en Gelderland moeten willen aandoen vol met kerkgebouwen die de band verloren zouden zijn met het geloof waaruit zij zijn voortgekomen en waarnaar zij verwijzen: fietsend door het landschap zouden ze zich niet moeten hoeven afvragen of er bij een toren nog wel een echte kerk hoort (Post, 2010, p. 52).

Hierdoorheen klinkt iets van herbestemmen als laatste optie. De katholieke kerk staat open naar gebruik door andere kerkgenootschappen. Zo heeft de CGK in Zwolle haar nieuwe thuis gevonden in de voormalig katholieke Verrijzeniskerk.

Sentiment

Naast cultureel erfgoed of herbestemde kerkgebouwen worden kerkgebouwen nog altijd beschouwd als een dierbare herinnering en als een baken in de omgeving. Onderzoek in Rotterdam wees uit dat voor 86% van de burgers het kerkgebouw grote emotionele waarde heeft als 'baken van herkenning' (Bisseling, Roest de, & Valstar, 2011, p. 112). Dit cijfer komt overeen met Engels onderzoek naar de relevantie van kathedralen waarbij 87% van de mensen de kathedraal ervaart als een symbool van lokale identiteit en 89% stelt dat zij zich door het bezoeken ervan verbonden voelen met de historie en traditie van hun stad en land (Theos and The Grubb Institute, 2012, p. 12). De Dominicanenkerk is voor de wijk Assendorp ook een beeldbepalend icoon en het zou goed kunnen dat het voor veel buurtbewoners ook deze waarde heeft.

Samenvattend is het merendeel van de kerkgebouwen in Nederland nog in gebruik door geloofsgemeenschappen. Steeds meer kerken zullen door kerkverlating een andere functie krijgen of zelfs gesloopt worden. De relevantie van het kerkgebouw wordt nu met name afgemeten aan haar liturgische nut. Een statische benadering die onvoldoende rekening houdt met overige invloeden, zoals de meerwaarde voor de wijk en niet-kerkleden. Er is nog weinig creatief gebruik van kerkgebouwen in Nederland die nog in handen zijn van geloofsgemeenschappen ten behoeve van de zoektocht van mensen naar andere vormen van zingeving dan de liturgische.

3.3 Kerkgebouwen en onze religieuze zoektocht

Na het in kaart brengen van de religiositeit van de Nederlander en de huidige functie van kerkgebouwen wil ik antwoord proberen te geven op welke manier kerkgebouwen dienstbaar kunnen zijn aan de religieuze zoektocht van mensen. Dus op welke manier kerkgebouwen een bijdrage kunnen leveren aan de zoektocht van mensen naar oorsprong, zin en samenhang in het leven.

Functie voor de geloofsgemeenschap

Buiten kijf staat dat het kerkgebouw een belangrijk functie had en nog steeds heeft voor de geloofsgemeenschappen die daarin samen komen. Als een plek van godsontmoeting en van daaruit ook de ontmoeting met elkaar. De vraag is echter hoe dit zich in de toekomst zal ontwikkelen. Het SCP toont aan dat het aantal kerkleden tussen 1972 en 2012 halveerde net als het aantal regelmatige kerkgangers. Joep de Hart stelt: "Het zijn cijfers die zich laten lezen als de beurskoersen van een bedrijf dat rechtstreeks op een faillissement af streeft" (Hart de, 2014, p. 65). Er zullen teveel kerkgebouwen zijn voor de mensen die behoefte hebben aan een kerkgebouw als liturgisch godshuis. Dit roept de vraag op naar het nut van kerkgebouwen voor het overgrote deel, de niet-kerkgangers in de samenleving. Deze samenleving kenmerkt zich door nieuwe media, open informatie, zelfstandige en mondige individuen, tijdelijke vormen van samenwerking, flexibel gebruik van gebouwen, kleinschalige initiatieven, grote evenementen en wereldwijde verbindingen. Kerken en kerkgebouwen zijn daar nog te weinig op ingesteld en functioneren niet actief voor hun

omgeving en verliezen daardoor soms ook draagvlak voor de instandhouding. Wanneer functies veranderen van het gebouw zal ook de identiteit van het kerkgebouw in feite opnieuw gedefinieerd moeten worden. Wanneer kerk en samenleving zich ten opzichte van dit vraagstuk afwachtend opstellen zal het hen in de toekomst mogelijk overvallen, met alle bijbehorende frustraties (Bisseling, Roest de, & Valstar, 2011, pp. 114-116). Zijn er andere mogelijkheden om het kerkgebouw in te zetten om er zin voor het leven te vinden en vorm te geven of is cultureel erfgoed, herbestemmen of sloop het alternatief?

Belang van vrijplaatsen

Elke samenleving is voor haar functioneren mede afhankelijk van het vermogen te verbeelden, symbolisch te handelen en vooral ook die verbeeldingen en verwachtingen, die dromen en idealen te verbinden met concrete rituelen, symbolen en plekken, zogenaamde rituele competenties. Fysieke plekken zijn hierin cruciaal, daar hechten rituelen en mythen, verhalen zich aan (Post, 2010, p. 208). Ook het kerkgebouw is zo'n plek. Engels onderzoek naar het spirituele kapitaal van kathedralen toont aan dat 30% van de mensen, kathedralen ervaart als een plek waar gemakkelijk contact gemaakt kan worden met het spirituele. Van de niet-kerkgangers bevestigt 25% deze stelling. Ook toont het onderzoek dat 48% vindt dat de kathedralen een groter bereik heeft dan enkel de leden van de kerk en 53% ervaart de kathedralen als verwelkomend voor zowel niet-gelovigen als andersgelovigen (Theos and The Grubb Institute, 2012, p. 11). Dirk van de Weelden, schrijver en zelf benoemd mysticus van de stadsrand stelt echter dat in deze tijd:

Goed beschouwd kan overal, mits communicatief en logistiek goed voorbereid, een geestelijk evenement plaatsvinden. Wat vroeger het monumentale effect van een gebouw was, is nu te bereiken met optredens, videowalls, versterkt geluid en mediacampagnes. Dat betekent dat ook de afvalruimtes, de braakliggende stroken, de loze ruimte tussen snelwegen, de stille parkeerplaatsen tussen flats, de gezapige kleine winkelcentra en de Ikea plaatsen kunnen zijn waar 'het' wordt beleefd, geopenbaard en gedeeld. Het geestelijke heeft geen statisch thuis meer. Het reist en beweegt. (Bisseling, Roest de, & Valstar, 2011, p. 112)

De PKN schetst dan ook in een discussienota over de toekomst van het kerkgebouw, dat de kerk als 'vrijplaats' gezien kan worden te midden van diverse andere vrijplaatsen. Deze plekken zijn net als de kerk, vierplaatsen van verschillende levensstijlen. De kerk dient zich er van bewust te zijn dat zij tegenwoordig één van de aanbieders is. Wel met een eigen ritueel repertoire en eigen gebouwde expressie daarvan (Lingen van der & Uytendogaardt, 2009, pp. 23-24). Paul Post geeft een aantal richtingen voor de invulling van de kerk als vrijplaats. Naast strikt liturgisch-functionele benaderingen van het kerkgebouw zijn er ook andere benaderingen mogelijk. Zo schetst hij vier profielen voor het kerkgebouw als plek van religie en ritueel (Post, 2010, pp. 203-208).

Missionair-diaconaal profiel

Het eerste is het missionair-diaconaal profiel van de kerk als vrijplaats. Hierin noemt hij de beweging van de Open Kerk, de kerk als herberg, met Jan Hendriks als frontman (Post, 2010, p. 203). Een praktisch man met grootse visioenen. Hij ziet de religiositeit van de moderne mens niet als bedreiging maar als kans. Als antwoord op de differentiatie, individualisering en praktisch agnosticisme van deze tijd moet de kerk een spirituele plaats zijn waar ervaringen en informatie uitgewisseld kunnen worden, een plek die aanzet tot gezamenlijke actie en waar geborgenheid te ervaren is. De kerk als herberg vanuit de dienstbaarheid aan God, de gemeenschap en de samenleving. Het klimaat van een herberggemeente wordt gekenmerkt door respect en aanvaarding van mensen. De gemeente ziet de mens als beeld van God waardoor hun subject en verantwoordelijkheid ten volle erkent wordt. Hendriks model valt of staat met een geloofsgemeenschap die zowel gastheer als gast durft te zijn. Het gebouw kan het niet alleen (Sengers, 2006, pp. 50-51). Internationaal sluit Hendriks aan bij de gedachten van Pete Ward met zijn pleidooi voor een vloeibare, open kerk waarbij het informele contact met mensen het uitgangspunt is. Volgens Ward biedt de nieuwe, vloeibare moderniteit weinig steun of bescherming tegen de enorme veranderingen en vrijwel grenzeloze keuzemogelijkheden. In deze omstandigheden zoeken mensen naar plaatsen waar

ze welkom zijn en waar ze een gevoel van verbondenheid en veiligheid kunnen vinden. Als het gevoel van een grotere gemeenschap nagenoeg verdwenen is, kan de kerk zich ontwikkelen tot een toevluchtsoord waar we ons even terug kunnen trekken (Ward, 2003, p. 38).

Internationaal

Vooraf internationaal constateert Paul Post interessante missionair-diaconale initiatieven. Met name in stadskerken in Duitsland is een creatieve traditie van diaconaal-missionair omgaan met kerkgebouwen. Hij ziet daar 'ritendiaconie' ontstaan. Het aanbieden van rituele repertoires in kerkgebouwen op kruispunten in mensenlevens. De Dom van Erfurt wordt aangehaald, waar in een verregerende geseculariseerde en ontkerkelijkte context een podium is voor een breed aanbod van ritueel. Het betreft kerst- en Valentijnsvieringen voor verliefden of pasgetrouwden, geboortevieringen enz. (Post, 2010, p. 118). Dit kan mogelijk spanning opleveren met de christelijke identiteit. Het lijkt er steeds meer op dat lokale kerken in West-Europa alleen nog een toekomst hebben in de vorm van dit 'tempelmodel'. De kerk is dan enerzijds een dienstverlenende instelling ten behoeve van doop, zegening van relaties en uitvaart en anderzijds een kerk op afroep. De kerk heeft daarin de kans een stabiele gestalte te vinden omdat zij verbonden is met de behoeften en problemen die horen bij de persoonlijke biografie, die opkomen op de kruispunten van het leven. Die momenten blijven. (Bisseling, Roest de, & Valstar, 2011, p. 51). Ook de eerder aangehaalde religiewetenschapper Greely onderstreept deze kans voor de kerk (Sengers, 2006, p. 5).

Esthetisch profiel

Het kerkgebouw kan als vrijplaats ook via een esthetisch profiel dienstbaar zijn aan de zingevingsvragen van mensen. Ritueel en religie hangen samen met de dimensies van cultuur, erfgoed en schoonheid. Schoonheid is in het publieke domein een breed erkende en aanvaarde toegang tot de wereld van het rituele, het religieuze en spirituele. Het kerkgebouw is de plek waar dit samen kan komen (Post, 2010, p. 206). Dit profiel sluit aan bij wat Henk Roest noemt 'feelgood' evenementen. Deze kerken weten mensen wel aan zich te binden (Roest de, 2010, p. 157). Te denken valt aan een evenement als Night of Light in de Domkerk. Een maandelijks evenement waar 's avonds mensen worden uitgenodigd om een waxinelichtje aan te steken en tot rust te komen. De kerk is er sfeervol verlicht en er klinkt rustgevend live muziek. "We zitten in een belevingscultuur, he." aldus een van de organisatoren (Kruk van der, 2015). Martin Hoondert, universitair docent Muziek religie en ritueel in Tilburg, schaarst dergelijke events onder culturele diaconie. Een serieuze taak volgens hem:

Zo kun je, zonder dominee, als het ware, iets van je rijke traditie en diepgang laten zien. Niet uit pastorale of leerstellige motieven of uit bekeringsijver, maar gewoon omdat je iets moois wilt laten zien of horen, en dan ook nog eens iets wat mensen diep kan raken. Wat mij betreft gebeurt dat nog veel vaker. Laat het maar zien (Kruk van der, 2015).

Dit esthetisch profiel roept wel vragen op of ritueel en religie zo niet gereduceerd worden tot enkel de esthetische dimensie.

Recreatieve profiel

Religie en ritueel behoren tegenwoordig tot het domein van de vrije tijd. Dat kan als concurrerende positie worden gezien, maar ook als passende positie met inhoudelijke samenhang. Religie en ritueel als apart staand, als verbonden met feest en recreatie, herschepping (Post, 2010, p. 207). De kerk zou zich als vrijplaats in dit profiel juist in deze recreatietijd moeten profileren. Zo toonde Stadsherstel Amsterdam aan dat de samenleving kerkgebouwen graag meer opengesteld ziet en ook Bisdom Den Bosch riep in het jaar van het Religieus Erfgoed lokale parochies op om de kerkgebouwen ook buiten de vieringen open te stellen vanwege volgens hun een toenemende behoefte aan bezinning van een grote groep niet-kerkbetreften (Bisseling, Roest de, & Valstar, 2011, p. 119). Zelf zul je wellicht ook herkennen dat juist in vakantietijd je opener staat voor het nadenken over de richting van je leven. En hoeveel mensen bezoeken er nooit een kerk, maar in de vakantie juist wel?

Heterotopisch profiel

In het heterotopisch profiel komen alle bovenstaande profielen samen. In dit profiel overstijgen kerkgebouwen hun strikt religieus-rituele aan een kerkgenootschap gebonden relevantie, maar hechten zich vervolgens niet eenzijdig aan noties als monument en erfgoed in statische zin. Een plek van contrast, van spiritualiteit, waar transcendentie oplicht en platte eendimensionale functionaliteit wordt overstege. Waar schoonheid en herdenken een plek hebben. Een sacrale plaats als oefenruimte voor ieders spiritualiteit (Post, 2010, p. 208). De heterotopie is een concept van de Franse cultuurfilosoof Michel Foucault. Volgens Foucault is de omgang met de tijdelijkheid van ons bestaan, de bron van het zoeken naar zingeving, vandaag de dag verdwenen uit ons bestaan. Door onze moderne vooruitgangsutopieën is er simpelweg geen tijd voor. De samenleving richt er amper tot geen tijd of plek meer voor in (Lauwers, 2015). Zo wordt de zondag langzaam als alle andere dagen en mediteren we met een beetje geluk nog via een app op de wc. Foucaults' reactie op dit fenomeen is dat elke cultuur plekken heeft die anders-zijn en die hun betekenis aan dat anders-zijn ontleen. Het zijn een soort van anti- of tegenplaatsen in verhouding tot haar context. Het concept hangt samen met het begrip utopie, een utopie is een gedroomd, ideaal land zonder dat het bestaat. Een heterotopie is een bestaande plek waar de dynamiek van de weerbarstige gebroken realiteit samen komt met de hoop en verbeelding van dat het anders zou kunnen zijn. Daar worden ze ook daadwerkelijk tastbaar en daarmee helend, heilig. Dit kunnen tal van plekken zijn denk aan bibliotheken, ziekenhuizen, musea, gevangenissen, maar ook kerken.

Kenmerken

Foucault duidt zes kenmerken of kwaliteiten waarmee we plaatsen kunnen lezen als heterotopisch:

1. *Elke cultuur heeft heterotopieën, het is een universeel gegeven.* Er zijn twee hoofdcategorieën te onderscheiden namelijk de crisisheterotopieën en de heterotopie van de afwijking. De crisisheterotopieën zijn verbonden met heilige, verboden plekken in samenleving waarin bepaalde individuen in een bepaalde toestand zich verhouden tot de groep. Nauw verbonden met overgangsriten. Denk aan een huwelijksreis, internaten, militaire kazernes. Een tweede categorie is die van de afwijking. Dit zijn plekken voor afwijkend gedrag zoals inrichtingen, gevangenissen en verzorgingstehuizen.
2. *Heterotopieën zijn verbonden met concrete contexten.* De vorm en functie is afhankelijk van de samenleving. Dat betekent dat deze plekken zich ontwikkelen. Zo is bijvoorbeeld het kerkhof van midden in stad, naar de randen van de stad verplaatst. Van centrale plaats van samenkomst, naar de plek van besmetting en ziekte, naar nu weer een plek van herdenkingsrituelen.
3. *Een heterotopie is een plaats van contradicties, paradoxen en ambiguïteiten.* Op deze plek komen dimensies samen die zich eigenlijk niet met elkaar verdragen. Foucault gebruikt als voorbeeld de tuinen uit Perzië die bedoeld waren een microkosmos te vertegenwoordigen. Centraal een bron of fontein als navel van de aarde in een rechthoek, met vier hoeken als de hoeken van de aarde. Het Perzische tapijt is als het ware een draagbare tuin. De kosmos op een paar vierkante meter. De Engelse kathedralen blijken vaak nauw verbonden met onopgeloste kwesties en dilemma's in hun lokale gemeenschap. In potentie hebben ze een belangrijke rol om de ambiguïteiten en tegenstellingen van het leven bij elkaar te houden, zodat nieuwe stappen voorwaarts mogelijk zijn (Theos and The Grubb Institute, 2012, pp. 58-59). Ook in Amsterdamse kerken kwam verdriet over de aanslagen in Brussel samen met de hoop van het licht van kaarsjes. (Trouw, 2016).
4. *Heterotopieën zijn verbonden met breuken of onderbrekingen in de tijd.* Juist door die breuk begint de heterotopie te functioneren. Bijvoorbeeld een kerkhof begint voor iemand als andere plaats te leven bij de ervaring van de dood. De tijd lijkt onbegrensd in bibliotheken en musea waar steeds boeken en kunst bijkomen en men in het verleden kan duiken.
5. *Een heterotopie veronderstelt een systeem van openen en sluiten.* Van isoleren en toegankelijk maken. Er zijn bepaalde rituelen of toestemming nodig om de plek te

betreden. Zowel opgeschreven als ongeschreven regels. Denk bijvoorbeeld aan de 'regels' in een treincoupe.

6. *De heterotopie staat in een relatie met de omringende overige ruimte.* Deze relatie beweegt zich tussen twee polen aldus Foucault. Het ene ziet hij als bordeel. De heterotopie creëert een ruimte van illusie en toont daarmee de rest, de omringende ruimte nog meer als illusie. De andere pool presenteert zich als volmaakt en maakt daarmee alle overige ruimte tot smerig, slecht gebouwd, slecht onderhouden. Hier is sprake van compensatie.

Heterotopieën zijn dus plekken die te midden van de functionele dagelijkse plekken zoals woonhuizen, kantoren, fabrieken een ander geluid laten zien en horen. Deze plekken geven letterlijk plek aan betovering, verbeelding, pauze. Plek voor de droom, het visioen of zelfs transcendentie (Post, 2010, pp. 102-105).

Kenmerken heterotopie en de kerk

Wanneer we deze kenmerken in algemene zin toepassen op het gebruik van het kerkgebouw zien we dat wanneer dit vanuit geloofsgemeenschappen gebeurt er met name meer aandacht zou moeten zijn voor de verbinding met de omringende context en het kenmerk van openen en sluiten. Het onderzoek van Joep 't Hart toont namelijk duidelijk aan dat een steeds kleinere groep mensen door de kerk bereikt wordt en het vertrouwen in de kerk dalende is. Dit gegeven geeft de indruk dat kerken hun context niet meer weten te bereiken. Het maatschappelijk belang van de vrijwillige inzet van kerkleden voor de samenleving is een door de overheden erkende kracht, maar wordt niet zozeer door de context, de samenleving zo beleefd. Ook bestaat het gevaar dat kerken te gesloten worden wanneer zij enkel hun blik naar binnen richten en zich vervreemden van de buitenwereld. Zo constateert Joep 't Hart al het harde kerneffect, het gegeven dat in tijden van kerkverlating er ook een groep voornamelijk jonge kerkleden opstaat die weer meer nadruk legt op kerkelijke voorschriften (Hart de, 2014). Gevaar is dat daarmee de kloof met diegene die buiten de kerk staan, het overgrote deel van de samenleving enkel groter wordt en de buitenstaander zich niet meer uitgenodigd voelt deel te nemen. De kerk is dan te gesloten en zal voor de kerkleden een utopie worden met alle gevaren van dien en voor de samenleving haar potentiële functie als heterotopie verliezen.

Religie voor atheïsten

Alain de Botton sluit met zijn spreken over religieuze architectuur aan bij het heterotopisch spreken van Foucault. Alain de Botton is een populaire filosoof, schrijver van boeken, oprichter van The School of Life en overtuigd atheïst. In *Religie voor Atheïsten* doet hij een pleidooi om een aantal verworvenheden van de christelijke traditie vast te houden ten behoeve van gelukkige mensen en prettig samenleven. De nieuwe tempelarchitectuur moet volgens hem tegemoet komen aan de bevrediging van onze behoeften aan het loslaten van de focus op onszelf. Tempels van perspectief. Religieuze architectuur heeft deze functie in zich (Botton de, 2014, p. 253). Alain de Botton stelt:

In bepaalde kathedralen die van reusachtige afmetingen kunnen zijn of uit enorme blokken oeroud ogende stenen zijn gehouwen, of die, afgezien van een enkele lichtbundel door een roosvenster in de verte, zijn gehuld in duisternis, of in stilte met alleen af en toe het geluid van water dat van grote hoogte in een diepe poel druppelt, kunnen we het gevoel krijgen dat we op een elegante manier, die even ongebruikelijk als verleidelijk is, tot een niet onaangenaam besef van onze eigen onbeduidendheid worden gebracht (Botton de, 2014, p. 253).

We kunnen onszelf daar als het ware van een afstand bezien, zonder nog te worden geraakt door de bressen die in onze eigendunk worden geslagen, met als gevolg dat we opeens verfrissend onverschillig staan tegenover ons uiteindelijke lot, de wereld open tegemoet treden en de loop der dingen aanvaarden (Botton de, 2014, p. 254)

Over de kunst die veelal in katholieke kerken te vinden is stelt hij dat de kunst in het christendom nadrukkelijk een middel is om ons te herinneren aan wat belangrijk is, het inprenten van dat wat onze liefde en dankbaarheid verdient, maar ook waar we ons verre

van moeten houden (Botton de, 2014, p. 210). Dit middel moet bewaart blijven stelt de Botton:

Goede kunst is de zintuigelijke voorstelling van die gedachten die het belangrijkste zijn voor het goede functioneren van onze ziel en die we desondanks het eerste dreigen te vergeten, ook al vormen ze de basis voor ons vermogen tevreden en deugzaam te zijn (Botton de, 2014, p. 211).

Toegenomen aandacht voor vrijplaats

Tevens lijkt zowel van katholieke als protestantse zijde oog te komen voor het heterotopisch belang van het kerkgebouw in de samenleving. Zo citeert Peter Broeders, directeur econoom van het Bisdom Den Bosch in een lezing over de toekomst van katholieke kerkgebouwen uit de eerder genoemde discussienota van de Protestantse Kerk. De strekking is dat kerken behoren tot de orde van het niet-efficiënte, niet-nuttige en niet-economische domein. Een kerkgebouw wordt gezien als economisch inefficiënt. Dit buiten de economische orde staan zou als kracht gezien kunnen worden. Kerkgebouwen kunnen aansluiten bij de tendens om het kerkgebouw weer te waarderen als een 'heilige' ruimte die contrasteert ten opzichte van het dagelijkse. De nota suggereert in onze cultuur een zoeken naar 'betekenisvolle, sacrale zones'. De kerk moet volgens de nota en Peter Broeders de plek zijn die ruimte biedt aan 'meer dan het gewone' (Post, 2010, pp. 50-51). Deze vrije ongedefinieerde spirituele ruimte die individuen in deze tijd zoeken kan botsen met de kerk als instituut die gewend is geweest een duidelijke christelijke identiteit te hebben met invloed op morele keuzes. Ook aangaande de Engelse kerk wordt deze uitdaging benoemd. Tegelijkertijd wordt onderstreept dat de Engelse kathedralen ervaren worden als gebouwen met ruimte om de eigen spiritualiteit te ontwikkelen. Waarbij de bezoeker zich er terdege van bewust is in een christelijk doortrokken gebouw te zijn. Mensen ervaren het bezoek van kathedralen als open ruimte, omdat men niet vastgepind wordt op geloofsuitspraken of hun verbondenheid met de kerk. Tegelijkertijd verwacht men wel dat men op spiritueel niveau wordt aangesproken. Het onderzoek toont aan dat het herkennen en respecteren van de verschillende spirituele behoeftes van de bezoekers door vrijwilligers en staf cruciaal is voor de beleving (Theos and The Grubb Institute, 2012, pp. 55-56).

Vier profielen die duidelijk aansluiting proberen te zoeken bij de menselijke behoeftes naar zin ervaren en vormgeven. Profielen die ook in spanning kunnen komen te staan met de christelijke identiteit, want raakt die niet ondersneeuwt wanneer teveel wordt uitgegaan van de mens? Daar richt dan ook het tegengeluid zich op.

Het eigene van het kerkgebouw

Henk de Roest stelt namelijk dat wanneer we goed en eerlijk durven kijken, kunnen zien dat veel wat de kerk wil aanbieden in antwoord op behoeftes van mensen, ook elders is te vinden. Hij stelt dat een kerk die zich laat bepalen door behoeftes vervulling dan ook altijd te laat komt. Die kerk negeert de dieptedimensie van haar eigen identiteit. Volgens hem moeten kerken zoeken naar hun kern en van daaruit waarnemen wat behoeftes en verlangens van mensen zijn. Pas dan kan zij betekenisvol worden door vrijuit, bevestigend maar ook kritisch op deze behoeftes in te gaan. Dus niet andersom (Roest de, 2010, pp. 200-201). De kerkplek moet volgens hem, een plek zijn waar het geheim niet wordt verklaard of definitief is begrepen, maar wordt bewaard en wel door het onderhouden van de relatie met God, waarvan het initiatief ligt bij Hem. Het leven wordt daarin omgevormd tot ontvankelijkheid voor wat God schenkt. Een mens begint God te vernemen wanneer hij zich gewonnen geeft. Geloof is primair een lege hand aldus Roest. Een kerkplek kan volgens hem daarin dienen als een oriëntatiepunt: een plaats waar mensen tot rust kunnen komen en ruimte voor een beginnend herstel van waar zij door belast zijn. Het betreden van deze heilige grond vraagt om een omheining in de ruimte en uitsparing in de tijd (Roest de, 2010, pp. 209-210).

Theologie van de heterotopie

Borgman sluit aan bij Roest door in zijn inaugurale rede voor de Universiteit van Tilburg de Duitse theoloog Hans-Joachim Sander aan te halen. Volgens Sander heeft God in de Bijbelse tradities niet zozeer een wat- of een wie-identiteit maar een waar-identiteit. Wie of wat God

is blijft een mysterie, maar God laat zich zien door middel van plaatsbepaling. Wat wij verder aan inzicht krijgen op wat en wie God is komt hieruit voort. God is volgens Borgman aanwezig “op de plaatsen waar om goedheid en waarheid gestreden wordt en waar zich in deze strijd bevrijding aankondigt tot een nieuwe, Godgegeven toekomst” (Borgman, 2008). Sander en Borgman gebruiken in dit kader de term heterotopie naar Foucault. Hij omschrijft de heterotopie als “plaatsen waar de homogeniteit van de ruimte doorbroken wordt en andere mogelijkheden aan het licht komen dan aanwezig in de heersende cultuur”. Het zijn plekken aldus Borgman waar de “als mogelijk heilzame toekomst aanbreekende aanwezigheid van God zichtbaar kan worden” (Borgman, 2008).

Het overgrote deel van de samenleving is niet meer kerkelijk betrokken. Wanneer kerkgebouwen enkel vanuit liturgisch oogpunt bekeken worden verliezen zij dus ook hun functie. De ander kant is dat ondanks de voorspelde secularisatie mensen zinzoekende, religieuze mensen blijven. De kerk heeft daarin een uniek eigen aanbod naast alle andere aanbieders. Paul Post toont, ondersteunt door anderen, aan dat er verschillende profielen mogelijk zijn om vanuit een kerkgebouw van belang te zijn voor de religieuze vorming van mensen vandaag de dag. Het heterotopisch profiel lijkt daarin het meest compleet. De kerk dient rekening te houden met de zes kenmerken van de heterotopie, waarbij met name de verbinding met de omringende context en de kenmerk van openen en sluiten in deze tijd aandacht vragen. Ondanks het ontstaan in de cultuurfilosofie blijkt de heterotopie met Sander en Borgman ook theologische papieren te hebben. Hoe de dominicaanse zending in Zwolle met haar kerkgebouw zich in de huidige religieuze context kan bewegen verken ik in het volgende hoofdstuk.

4 De dominicaanse zending in Zwolle en haar kerk.

4.1 De dominicaanse zending

Nu er een beeld is ontstaan van de religiositeit van de huidige Nederlandse samenleving en de plek daarin van kerkgebouwen is het tijd te kijken naar het verlangen, de zending van de dominicanen in deze context. De dominicanen in Zwolle hebben een kerk en klooster en willen als broeders in contact staan met de wereld buiten het klooster. Maar waarom? Op de vraag wat de dominicaanse zending is, de oorsprong en uitwerking in Zwolle probeer ik hieronder antwoord te geven.

Ontstaan

De dominicaanse kloosterorde ontstond in 1216 op initiatief van de toenmalige paus en Dominicus. Zelf koos Dominicus de naam predikers of predikbroeders. Pas vanaf de renaissance kwam de naam Dominicanen in zwang. Afgeleid van de naam van de ordestichter, maar ook de betekenis van 'Domini canes', honden van de Heer. De orde ontstond in een tijd van geestelijk verval en verstedelijking. Het geestelijk gezag stond onder kritiek door wantoestanden, het toe-eigenen van bezit en slechte verkondiging. De vernieuwing die Dominicus bracht was het idee dat de prediker, een onderlegd, bestudeerd man behoorde te zijn. Daarbij ging het uiteraard om kennis van en inzicht in Schrift en dat naar de eisen van de tijd. Dat betekende naar de eisen van de opkomende stadsmensen, de burgerij. Dus op een academisch, universitair niveau en kritisch. Kritisch in de omgang met de Bijbel en met het geloof van de vrije, zelfstandige stadsmensen. Met de verkondiging had men het zielenheil van mensen op het oog. In de eerste plaats ging deze verkondiging via de dialoog met de ander. De rechtgelovigheid van de leer kwam helaas op de eerste plaats toen de dominicanen ingezet werden tijdens de inquisitie. De ordedoelstelling kent een duidelijke contemplatieve en een actieve pijler, die nauw met elkaar verbonden zijn. Het gemeenschapsleven, de gebedstijden, een hiërarchische gezagsstructuur en interne arbeidsindeling schiep gelegenheid voor contemplatie (Monteiro, 2008, pp. 20-23). De orde groeide in de eerste honderd jaar al uit tot dertigduizend leden en werd een internationale beweging tot op de dag van vandaag (Broers, 2013, p. 8). Waarbij elke provincie andere accenten is gaan leggen.

Missie

De belangrijkste bestaansreden van de verschillende takken van de orde is geweest om een bijdrage te leveren het heil van mensen doormiddel van de verkondiging van het evangelie. In de verschillende dominicaanse provincies krijgt deze missie een verschillend accent, sterk afhankelijk ook van de context. Zo is de nog overwegend christelijke Poolse dominicaanse provincie lastig te vergelijken met de onze. Daarnaast zijn de drie kernbegrippen: verkondiging of prediking, heil en ziel, begrippen die elke keer opnieuw verstaan worden door de dominicanen, want wil de verkondiging van het evangelie een antwoord geven op actuele bestaansvragen geven dan moet ze telkens worden herijkt. We verkennen de drie sleutelbegrippen in de dominicaans Nederlandse context van vandaag de dag.

Prediking

Dominicaan en bisschop Albertus de Grote (1206-1280) zei tegen zijn dominicaanse novicen dat spreken begint als er mensen naar je toekomen omdat zij iets willen horen, naar Math. 5:1-2 (Borgman, 2008). Het prediken begint al bij de manier waarop je in het leven staat vandaar ook dat ze bedelbroeders werden. Meister Eckhart, groot mysticus uit de dominicaanse traditie stelt dat waarachtig spreken ontstaat vanuit stilte en heft zichzelf op in eerbiedig zwijgen. Verkondiging wordt dan vooral mensen tot verwondering brengen, hen ontroeren en oproepen eerder dan de uitleg en het zeker weten (Oosterveen, 2016, p. 24). Dit typeert ook de huidige dominicaanse zending in Nederland. Prediking moet dus vooral niet eenzijdig opgevat worden als verbale activiteit, de orde bracht ook grote kunstenaars voort die middels hun kunst predikten. Allen tot 'heil der zielen'.

Heil

In Nederland zoeken de dominicanen naar eigen zeggen naar sporen van God in het dagelijkse leven en samenleven. De mens wordt gezien als een relationeel wezen die in relatie staat met anderen en met God. Deze relatie met God wordt gezien als een geschonden of gebroken

relatie. Tegelijkertijd is Zijn schepping, de werkelijkheid vol van Hem en ook de mens is geschapen naar Zijn evenbeeld. Door de schepping en die relatie kunnen mensen ook in hun dagelijks leven op het spoor komen van God. De sporen van God vinden, is volgens de invloedrijke dominicaanse theoloog Schillebeeckx eerder een zaak van verlangen dan van vervulling, omdat de geschiedenis van mensen nu eenmaal getekend is door lijden en kwaad. Juist in dit lijden en in contrast daarmee duikt het besef op van een beter, heilzamer leven. Schillebeeckx noemt dit besef een contrastervaring. Schillebeeckx stelt dat de boodschap van Gods heil in Jezus Christus een heilsaanbod is dat dit menselijke verlangen naar een beter leven in zich opneemt en tot voltooiing brengt. Dominicaanse verkondiging wil niet tijdloos zijn of blijven steken in een op zichzelf staande heilsaankondiging. Altijd dient deze de concrete vragen en problemen van het menselijk samenleven en de concrete ervaringen van het leven serieus te nemen. Alleen zo kan deze een antwoord zijn op de menselijke vraag naar heil (Oosterveen, 2016, p. 88). Heil is dat wat de mens heel maakt, herstel en de vruchten van de relatie met God. Volgens de dominicanen een kerntaak van het menselijk leven, heil hangt dan ook samen met levensvervulling en geluk. De relatie met God maakt mensen bewogen om het heil van de ander en rust toe om het heil van die ander te bevorderen (Kalsky, Oosterveen, & Leijnse, 2003, p. 8). De menselijke vraag naar heil komt het sterkt op vanuit de ziel.

Zielen

De ziel wordt zoals in meer religies en spirituele stromingen gezien als het meest wezenlijke van de mens. Het belangrijkste levensdoel is wanneer de ziel haar bestemming bereikt. Mensen moeten als het ware verlost worden van een 'vals' zelf en zelfbeeld en toegroeien naar een echt en authentiek zelf. Het echte zelf wordt gezien als de verbinding met een hogere transcendente werkelijkheid waarvan het deel uitmaakt. Voor de dominicanen is dat God. De ziel verlangt terug naar haar goddelijke oorsprong die het ware geluk schenkt. Aansluitend op Augustinus, waarop de orde ook haar regel baseerde, die stelde dat wil de mens God zoeken en vinden, hij zich in de ziel moet keren. De ziel is volgens hem redelijk en onsterfelijk en daarom als niets anders in de schepping verwant met God (Kalsky, Oosterveen, & Leijnse, 2003, pp. 80-84).

Nederland

De eerste dominicanen duiken in Nederland op in Utrecht, waarschijnlijk kort voor 1232. In hun kloosterkerken hoorden ze de biecht, preekten, verzorgden er uitvaarten en begrafenissen, hielden er hun Derde Orde en verschillende broederschappen gaande. Zij hielpen in naburige kerken en trokken vanuit de kloosters ook verder het land in om te preken. Na de Hervorming in 1580 waren zowat alle kloosters opgeheven. In 1627 kregen zij een aantal 'staties', soort parochies toegewezen voor de zielzorg. Er waren geen parochiegrenzen, maar men kerkte waar men zich thuis voelde. Zo ontstonden sterke banden tussen broeders en 'parochianen' en tussen hen en hun kerkgebouw. In 1840 werd het verbod opgeheven kloosters te stichten. In 1858 ontstond zo het dominicanenklooster in Huissen en in 1901 het klooster in Zwolle. Het peil van de opleiding steeg en zo kwamen er ook hoogleraren en docenten aan universiteiten te werken. Rond 1965 kwam er een keer in deze groei en opbloei. Er begon een ware uittocht van broeders, vooral onder de jonge midden generatie. De eigen theologische en filosofische opleiding moest worden beëindigd. Een tijd van pijn, onzekerheid en teleurstelling en tevens een tijd van herbezinning en keuzes. Nieuwe projecten ontstonden vanuit de dominicaanse zending en ook de dominicaanse familie werd belangrijker. De mensen rondom de traditie, die het gedachtengoed ondersteunden, maar niet zozeer kozen voor het broeder- of zusterleven. Er ontstond een koortsachtige zoektocht naar vernieuwde, zinvolle en plausibele invullingen van het religieuze leven waartoe het tweede Vaticaans concilie had aangemoedigd. Vanaf 1960 hadden de dominicanen hun zelfbeeld van hoeders van de kerkelijke waarheid verruild voor dat van zoekers naar waarheid. De subjectieve veranderlijke dimensies van die waarheid moesten vanaf toen hun prediking gaan kleuren (Monteiro, 2008, pp. 30-33). Sinds midden jaren negentig traden er jarenlang geen mannen meer toe tot de dominicanen. Afgelopen drie jaar is er echter sprake van een kleine opleving, zo zijn er vijf mannen die zich aan de orde lijken te willen verbinden. Door het intreden van een aantal jonge mannen is een heel nieuwe dynamiek ontstaan. De jonge broeders ontdekken het leven en de traditie in het voetspoor van Dominicus op een eigen manier. Hun ervaring van en hun geschiedenis met

kerk en samenleving is een heel andere dan die van hun oudere medebroeders. De jonge mannen lijken een meer orthodoxe, traditionele manier van geloven mee te brengen. Bovendien ontbreekt een middengeneratie, die als brug zou kunnen dienen. Gelukkig is hier oog voor en probeert men deze dynamiek in goede banen te leiden zonder elkaar uit het oog te verliezen (Dominicaans Nederland, 2016). De toekomst zal verder uit wijzen of er inderdaad over een ervaring van het dominicaanse kloosterleven gesproken kan worden.

Dominicaans Platform Nederland

Met een orde die als maar kleiner werd en vanaf de jaren negentig van de 20^e eeuw amper tot geen aanwas kende werd in 2006 het Dominicaans Platform Nederland opgericht om de Dominicaanse zending in Nederland te waarborgen. In de beleidsnota die zij schreven voor de periode 2013-2017 beschrijft zij de opdracht van de dominicaanse zending in de huidige Nederlandse context als volgt:

Deze ontwikkelingen wijzen erop dat er iets fundamenteels ontbreekt in de samenleving en in het leven van veel mensen: een visie op het belang van gemeenschap en verbondenheid en, nog belangrijker, op wat het algemeen belang betekent in een mensenleven en de samenleving, een visie kortom op het goede samen leven... Op dit moment en in onze context is de dominicaanse zending geroepen om mensen te stimuleren in theorie en praktijk te zoeken naar dit 'meer dan zichzelf': het goede en gelukkige menszijn, sociaal, politiek, religieus, ethisch. Kortom een religieuze en een sociale werkelijkheid die het individu overstijgen. Daarbij kan men zich laten inspireren door meerdere religieuze tradities, in elk geval door wat de christelijke en dominicaanse traditie hierover te zeggen hebben. De antennes nauwkeurig afstellen op deze ontwikkelingen, in al hun aspecten en paradoxen, en aandacht hebben voor de heilloze, maar ook hoopvolle ontwikkelingen daarbinnen: dat is de opdracht van de dominicaanse ontvankelijkheid en contemplatie. En er samen met mensen over nadenken en er in concrete antwoorden op proberen te geven is een taak voor de dominicaanse verkondiging (Dominicaans Platform Nederland, 2013, p. 15).

Het DPN verstaat de dominicaanse zending als nauw verbonden met de samenleving en wil juist in de alledaagse omgang met onszelf en elkaar Gods heil aanwijzen en brengen. Niet nieuw want Magister de Groot O.P. riep tijdens de inwijdingsdienst van de Dominicanenkerk in 1902 al op dat iedereen zich rond het altaar moesten: "... laten sterken tot sociale gerechtigheid en christelijke liefde, om heerszucht en eerezucht te leren bekampen, die den band tusschen de volkeren verscheurt en den vrede verbreekt tusschen de verschillende standen der maatschappij" (Dominicanen, 1926, pp. 66-67).

Zwolle

Wanneer we inzoomen op de dominicaanse zending in Zwolle dan zien we dat de dominicanen zich al in 1467 in Zwolle vestigde. Toen een bloeiende Hanzestad. De keuze voor deze stad paste bij dominicanen die juist de grotere steden opzochten om met hun boodschap een groot (internationaal) bereik te hebben. De dominicanen werden in 1580 na de Reformatie echter vermaand de stad te verlaten. Dat gebeurde en zo bleven de dominicanen zeker driehonderd jaar weg uit Zwolle (Brakkee, 2008). De dominicanen kwamen echter naar Zwolle terug. Niet zozeer door hun missie gedreven, maar veel meer vanwege binnenkerkelijke conflicten. Ze verloren de dominicaanse statie in Groningen en kregen daarvoor toestemming van de aartsbisschop van Utrecht om zich ter compensatie in Zwolle te vestigen. Hier werd verder naast de openbare kerk de driejarige filosofie-opleiding gevestigd. Door de toeloop van jonge kandidaten kon het klooster in Zwolle in 1901 in gebruik worden genomen. De predikbroeders beleefden hun komst naar Zwolle als een terugkeer, als een herleving (Monteiro, 2008, p. 32). Rond 1925 begonnen ze ook met apostolaat onder niet-katholieken. Na Zwolle verspreidde deze manier van apostolaat zich naar andere orden en steden (Dominicanen, 1926, pp. 70-71). De dominicanen in Zwolle waren hier erg blij mee en schreven dan ook:

Het overwogene, het geestelijke gewonnene mede te delen aan anderen, blijft het veerkrachtig tot werkzaamheid stuwende devies van S. Dominicus'

zonen. Die fiere wapenspreuk der Orde is geen ijdel woord, maar teekent haar daad, verzinnebeeldt geheel haar traditie, concretiseert heel haar geschiedenis en legt dan ook geheel den arbeid van het nieuwe klooster vast (Dominicanen, 1926, p. 71).

De paterskerk werd in 1965 een Rectoraat. In 1969 stopte er de filosofie-opleiding door terugloop van broeders (Monteiro, 2008, p. 32). In 1979 werd de serie 'Leerwegen' opgezet als voortzetting van de gesprekken destijds met geïnteresseerde stad- en streekgenoten over geloofsbeleving en actualiteit. Deze activiteiten gingen vanaf 1998 verder in het Thomashuis met betaalde medewerkers. De zusters dominicanessen in Zwolle verhuisden in 1997 ook naar het klooster. De zusters brachten het jongerenwerk mee. Gaandeweg de tijd werd dit jongerenwerk ook overgenomen door betaalde krachten. De zusters vertrokken in 2012 uit het klooster. Momenteel wonen er nog zeven broeders en herbergt het klooster de programma's voor jongeren en volwassenen en het Rectoraat (Brakkee, 2008). Overtollige ruimtes worden verhuurd als kantoorruimtes, studentenhuisvesting en voor eendaagse activiteiten van bedrijven en organisaties. Het bestuur van het klooster en van het Rectoraat zijn per september 2016 gefuseerd tot één bestuur. Zij bezinnen zich samen met de orde over de toekomst van het klooster. Voorlopig heeft zij het bestuur haar missie als volgt geformuleerd:

Het Dominicanenklooster is een plaats om in een open ontmoeting met de stad, met de regio, met elkaar en met de Dominicaanse traditie, het leven en samenleven te verdiepen, te vernieuwen en te vieren (Grotenhuis, 2015).

Deze missie kan gezien worden als een eigen vertaling van de dominicaanse zending vanuit het DPN en de visie van het Rectoraat. Het ideaal is om naast één bestuur ook toe te groeien naar één programmteam waarin de activiteiten van het Thomashuis, jongerenwerk en Rectoraat verenigd zijn.

Al met al is het nog best lastig om zicht te krijgen op wat de dominicaanse zending in Nederland nu precies is. Mede door de verschillende geledingen die zich met deze zending bezig houden met hun eigen bewoordingen. Kernbegrippen zijn: prediking, heil en zielen. Prediking is bij uitstek de vorm waar de dominicaan aan te herkennen is. Heil is dat wat de mens heel maakt. Herstel en de vruchten van de relatie met God. Dit heil dient dan ook in het hier en nu gestalte te krijgen. Het heil wat enkel gevonden kan worden met de juiste ontvankelijkheid. Inkeer in de ziel is daarvoor de weg. De dominicaanse zending is missionair, maar niet op een manier dat zij een duidelijk eindstation kent voor diegene die zij wil bereiken. De dominicaan zoekt naar waarheid, naar sporen van God, maar eigent die God zich niet toe. De dominicaanse zending stimuleert te zoeken naar de bron van leven, God, die waar geluk geeft, 'heil der zielen'.

4.2 De Dominicanenkerk en de dominicaanse zending toen

Nu we inzicht hebben in de dominicaanse zending is het goed te weten met welk idee en functie de Dominicanenkerk in Zwolle ooit gebouwd is. Waarom heeft het de bouwstijl die het heeft en welke functie had het kerkgebouw in de dominicaanse zending in Zwolle?

Kerkbouw

De Dominicanenkerk in Zwolle is één van de vele kerken die het christendom voort heeft gebracht. Waar het ooit begon in huiskamers domineert het kerkgebouw nu in het aangezicht van elk dorp en elke stad in West-Europa. De eerste christelijke gemeenschappen gingen toen hun huiskamers te klein werden op zoek naar een grotere behuizing. Zij waren er niet op uit een eigen architectuur te ontwikkelen. Gekozen werd voor de wereldse basiliekvorm. Echter het gebruik van de gebouwen ging de ruimte meer en meer bepalen en de wereldse komaf werd vergeten. De ruimte kreeg in de eeuwen veelal een kruisvorm en voltooit daarmee het specifieke karakter van het gebouw. De ruimte van het kerkgebouw wordt een duidelijk van de wereld onderscheiden ruimte. In de middeleeuwen kende de kerkbouw haar hoogtepunt met prachtige gotische kathedralen. Terwijl de seculiere mens van nu zich verbaast over de in zijn optiek vaak onnodige en dus overtollige hoogten, wist de burger in de middeleeuwen

dat de hoge overkapping maar nauwelijks het geestelijke kon overkappen. Wat wij nu zien als overtollig, was toen functioneel. Een gebouw met een eigen verhaal (Graafhuis, 1978, pp. 62-63). Dominee Roel Knijff betrokken bij het schrijven van een handreiking voor kerken die te maken krijgen met kerksluiting schrijft dat:

Het blijkt niet eenvoudig criteria vast te stellen op grond waarvan een kerkgebouw direct het gevoel oproept dat van een kerk sprake is. Het meest eenvoudig is het hanteren van de gulden maten, op grond waarvan door de eeuwen heen kerkgebouwen gestalte kregen. Misschien omdat de ruimte uit zichzelf dicteert, zo dat het gevoel van sacraliteit van de ruimte als vanzelfsprekend wordt afgedwongen. Materiaal en kleurgebruik van de vloer, wanden, meubilair, gekozen stoffen, de inrichting van een liturgisch centrum en vooral licht en verhoudingen zijn bepalend voor de ervaring van de betreder van de ruimte. Zonder ongepast toe-eigening helpt de vraag of er in de kerk ook ruimte is voor God (Bisseling, Roest de, & Valstar, 2011, p. 74).

Het bijzondere aan grote stadskerken zoals ook de Dominicanenkerk is dat in deze verbazingwekkende grote ruimten men zich niet verloren voelt. Er is ondanks de grootte ook het gevoel van beschutting en geborgenheid. Deze beleving wordt beïnvloed door de indeling van de kerk in verschillende architectuuronderdelen. Zo kan men zich in een zijbeuk al geborgen voelen ten opzichte van het hoge schip van de kerk (Harst van der, 2000, p. 30).

Neogotiek

De Dominicanenkerk is een neogotische kerk. De neogotiek grijpt terug naar de Middeleeuwen. In de Middeleeuwen was de kerk het middelpunt van de samenleving. De kerk domineerde het leven. De samenleving had een centrale bron van zingeving. Deze rol hoopten de katholieken in de tweede helft van de negentiende eeuw weer terug te krijgen. Zij wilden een tegenkracht vormen tegen de invloed van de industrialisatie, verwetenschappelijking van het wereldbeeld en burgerlijke vrijheden. De middeleeuwse wereld werd ervaren als een tijd van waar geloof. De Reformatie had in de ogen van de katholieken ervoor gezorgd dat de wereld haar onschuld verloor en mensen uit de kerk waren gedreven. De gotiek had de enige waarachtige bouwwijze, omdat de constructie duidelijk af te lezen was van de onderdelen van het gebouw. Een verwijzing naar iets hogers. Zo ontstond de ondergrond voor een nieuwe en deels oude bouwstijl, de neogotiek. Moraal en architectuur gingen een verbond aan die tot ver in de twintigste eeuw zou blijven bestaan. Pierre Cuypers werd in Nederland de vertegenwoordiger van de neogotiek bij uitstek (Montijn, 2007, pp. 12-15). Deze beweging werd kracht bij gezet doordat de katholieken in Nederland het recht terug kregen om openbare katholieke gebouwen te bouwen. In de halve eeuw vanaf het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie (1853) zijn er in Nederland 506 nieuwe kerken ingewijd (Berens, 2007).

Dominicanenkerk

Het initiatief tot de bouw van de Dominicanenkerk in Zwolle werd genomen in 1890. In dat jaar kregen de dominicanen van de aartsbisschop van Utrecht toestemming een klooster met openbare kerk te stichten in Zwolle. Dit ter compensatie van het verlies van een dominicaanse statie, parochie in Groningen. In deze openbare kerk kon men soortgelijk werk gaan doen ten behoeve van de dominicaanse missie. Toen het kinderloos paar Van de Vegte-Beumer van dit plan hoorde, schonk het voor het nieuwe klooster een stuk grond aan de Assendorperstraat. Als architect werd Johannes Kayser uit Maastricht aangetrokken die al eerder voor de dominicanen een kerk in Nijmegen had gebouwd. Kayser werkte in de jaren zestig van de 19^e eeuw samen met Pierre Cuypers en vestigde zich als zelfstandig architect in 1873. Op 3 mei 1900 werd de eerste steen gelegd, het klooster werd ingewijd en betrokken in 1901 en de kerk werd in 1902 in gebruik genomen (Thuys, 1985). De naar buiten gerichte houding van de dominicanen toont zich dan al in het feit dat op twee zondagen, voordat het canonieke slot van kracht werd er mensen mochten komen kijken: "Katholieken, protestanten en anderen verdrongen zich nieuwsgierig door het gehele huis, van kelder tot zolder", schrijft Reginald W. Thuys, de archivaris van het klooster (Thuys, 1985).

Wat de kerk van buiten een kloosterkerk maakt is de afwezigheid van een zelfstandige toren. Dit vond men niet passend voor een armoedebeweging. Bij de Dominicanenkerk vinden we een bescheiden toren op het midden van de kerk (Lier van, 2009, p. 37). Wat het verder een kloosterkerk maakt is de scheiding tussen de leden van de kloostergemeenschap en de bezoekers van buiten de kloostergemeenschap. De biddende broeders mochten niet door hen afgeleid worden en vanwege de theologische overweging dat de broeders 'uit de wereld' waren getreden. Daarvoor kwam er een apart koorgedeelte achter het hoogaltaar met daar ook het prominente Adema-orgel wat in 1912 geplaatst werd. (Niesen, Thuijs, Voss, & van Elswijk, 1976, p. 49). De kerk was toen zij in gebruik genomen werd kaal. De banken in het schip en koor waren van vurenhout, de ramen met wit glas en de muren zonder schilderijen. In de loop der jaren werd de kerk verfraaid vaak bij speciale gelegenheden. Dat zorgt voor diverse interieurstijlen. Pater Raymundus van Bergen heeft veel van de glas-in-lood ramen ontworpen (Thuijs, 1985). Er is in deze kerk geen sprake van een 'Gesamtkunstwerk', een gebouw waarin alle elementen op elkaar af gestemd zijn om een bepaald totaalbeeld neer te zetten. De architect heeft hier zo ver we weten ook geen richting aan gegeven. Voor de reden van versieren stellen de dominicanen het volgende:

Want het geldt de verheffing van Gods glorie, de verheerlijking van Zijn Naam. Niet met een zucht naar uiterlijk praalvertoon, maar wel met eerbied voor Zijn Huis, wordt de Almachtige gediend. In iedere christen leeft het verlangen, om alles terug te brengen tot den Goddelijken Maker, dringt de behoefte, om ook in schoonheid Hem te eeren die van alle geschapen schoonheid de bron en het einddoel is (Dominicanen, 1926, p. 67).

De Dominicanenkerk in Zwolle werd zo een plek waar de predikbroeders dat wat zij overwogen hadden konden verkondigen, de kloosterliturgie konden vieren en men de biecht kon horen. Een plek die qua architectuur en inrichting in alles wilde getuigen van het transcendente, God als bron van alles. De kerk als tegenover van een maatschappij vervuld met een rationele functionaliteit.

4.3 De Dominicanenkerk en de dominicaanse zending nu

De dominicaanse zending in Zwolle laat zich grofweg opdelen in drie werksoorten:

1. Het Rectoraat met activiteiten, vieringen en pastoraat voor voornamelijk parochieleden. Geworteld in de dominicaanse en katholieke traditie. Voornamelijk uitgevoerd voor en met parochieleden ondersteund door professionals. Catechese en diaconale activiteiten overstijgen de parochieleden. Gefinancierd door inkomsten van kerkverhuur en de bijdrage van de parochieleden.
2. Het volwassenwerk, Thomashuis. Verzorgt activiteiten voor volwassenen buiten de kerk, maar spiritueel, religieus zoekend. Geworteld in de dominicaanse traditie, maar minder katholiek. Van studieuze activiteiten tot meer culturele evenementen. Voornamelijk vorm gegeven en uitgevoerd door professionals in samenwerking met andere Zwolse partijen. Gefinancierd door commercieel verhuur van het klooster en subsidie van Dominicaans Platform Nederland.
3. Het jongerenwerk, 't Wasdom. Verzorgt activiteiten voor jongeren om hen stil te zetten bij en richting te geven aan het vinden van antwoorden op zingevingsvragen. Geworteld in de dominicaanse traditie. Voornamelijk vorm gegeven en uitgevoerd door professionals in samenwerking met andere Zwolse partijen. Gefinancierd door commercieel verhuur van het klooster en subsidie van Dominicaans Platform Nederland.

Momenteel zijn het nog drie werkeenheden, in de praktijk wordt er al veel samengewerkt en de wens is ook om komend jaar naar één programmateam toe te groeien. Het werk voor jongeren en volwassenen maakt regelmatig gebruik van de Dominicanenkerk. Voor studieuze activiteiten, culturele evenementen en rondleidingen voor kinderen en jongeren. Het Rectoraat gebruikt de kerk vanzelfsprekend het vaakst. Voornamelijk voor de (weekend)vieringen, uitvaarten, huwelijken en doop. Ook de kerkopenstelling wordt aangestuurd van het Rectoraat. Vijf dagen in de week is de kerk in de middagen te bezoeken.

4.4 De kerkopenstelling van de Dominicanenkerk Organisatie

De kerkopenstelling van de Dominicanenkerk wordt aangestuurd door het Rectoraat. In het Rectoraat zijn de werkgroepen per aandachtsgebied in vier beraden gegroepeerd: catechese, diaconie, liturgie en parochieopbouw. De kerkopenstelling is een onderdeel van het beraad Parochie-opbouw en wordt direct uitgevoerd door de werkgroep kerkopenstelling (Rectoraat St. Thomas van Aquino , 2016, p. 11). Onder dit beraad vallen verder het parochiebureau, kerkverhuur, kopieergroep, kerkbalans, de beeldbank, kosters, concertgroep, rondleidingen, presentieerblad, de technische commissie en de kerkschoonmaak. Van deze werkgroepen komen vertegenwoordigers halfjaarlijks bij elkaar om zaken af te stemmen (Rectoraat St. Thomas van Aquino , 2016). De werkgroep kerkopenstelling wordt aangestuurd door een coördinator, daarnaast is er iemand verantwoordelijk voor de kerkwinkel. Het inwerken van nieuwe vrijwilligers gebeurt door een aantal keer met de kerkopenstelling mee te draaien. Er zijn een aantal documenten aangaande de praktische zaken van de kerk ter ondersteuning en een minimale handleiding hoe om te gaan met geestelijke of financiële nood van bezoekers.

Doelstelling

Er is geen visie- of beleidsstuk met betrekking tot de kerkopenstelling. Wel heeft zij een welkomstwoord bij de ingang van de kerk hangen wat uitdrukt hoe zij van betekenis probeert te zijn:

Jij die woont in deze stad.

Jij die reiziger, bezoeker bent en komt van andere windrichtingen .

WELKOM

Deze kerk is een monument van schoonheid,
uit het verleden en het heden.

Je kan er volop van genieten.

Maar deze Dominicanenkerk is nog iets meer,
voor gelovigen is dit een gewijde ruimte, een huis van God.

Hier kwamen veel generaties,
en komen nog steeds vele langs.

Met hun grootste vreugde,
en hun diepste verdriet.

Op scharniermomenten van hun leven,
of zomaar even.

Mag het ook voor jou,
een stilteplaats zijn.

Waar je misschien wat dichter,
bij de bron van het leven komt.

Het eerste gedeelte maakt duidelijk voor wie ze er wil zijn, voor de inwoners van de stad Zwolle en voor haar toevallige voorbijgangers. Het tweede gedeelte maakt duidelijk dat het een historisch, cultureel gebouw is. Wat eruit spreekt is dat vooral de plek bijzonder is doordat het een plek van samenkomst is voor een geloofsgemeenschap die het ziet als een godshuis. Vervolgens vertelt het over de betekenis van die plek door de jaren heen op scharniermomenten van het leven. Het nodigt de bezoeker uit om er nu met zijn/haar verhaal te komen, er stil te worden en dichter bij de bron van het leven te komen. Uit deze tekst spreekt een duidelijk verlangen en doel om van religieuze, spirituele betekenis te zijn voor de mensen die de kerk bezoeken. De historisch, culturele rol is daaraan ondergeschikt.

Totstandkoming

Boeiend daarbij te vermelden is dat het openstellen van de kerk niet zozeer voortgekomen is vanuit dit verlangen, maar vanuit de wens of eigenlijk eis van de gemeente om de kerk open te stellen voor het publiek. Dit vanwege haar historisch, culturele waarde voor de stad en de bijdrage die de gemeente aan het onderhoud van de kerk had gedaan. De kerkopenstelling en de daarbij behorende kerkwinkel werd opgezet door iemand vanuit een

Melkertbaan. Het lijkt erop dat niet zozeer de dominicaanse zending leidend was voor het openstellen van de kerk, maar veel eerder de eis van de gemeente (persoonlijke communicatie 13 september 2016).

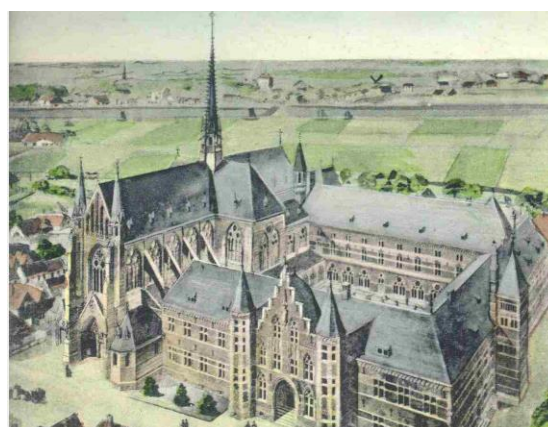
4.5 De Dominicanenkerk in haar fysieke omgeving

Hoe uniek is de kerk voor Zwolle, hoe verhoudt de kerk zich tot haar fysieke stedelijke omgeving?

Het Dominicanenklooster en de Thomaskerk vormen een schril contrast met het moderne ziekenhuis 'De Weezenlanden' en het splinternieuwe rechtsgebouw in de omgeving. Is dit religieuze centrum met zijn lange holle gangen en talloze ruimten en kamers waarin eens zeer vele kloosterlingen huisden - nu 75 jaar later - aan het einde van zijn latijn (Niesen, Thuijs, Voss, & van Elswijk, 1976, p. 7)?

Inmiddels 30 jaar verder is het ziekenhuis vrijwel helemaal tegen de vlakte en is het rechtsgebouw voor de tweede keer vernieuwd en kerk en klooster blijven onveranderd fier staan. Bovenstaande afbeelding geeft inzicht in de situering van de Dominicanenkerk in de stad Zwolle. Alles in deze afbeelding ligt binnen een straal van 800 meter vanaf het klooster. Zoals duidelijk wordt op deze afbeelding ligt de Dominicanenkerk in de dynamiek van de stad van wonen, werken, studeren en recreëren. Oorspronkelijk gebouwd aan de rand van de stad, is de stad in 115 jaar om het klooster heen gegroeid.

Wonen

Het klooster werd gebouwd aan de druk bevolkte wijk Assendorp waar sinds 1866 met de komst van de spoorwegen naar Zwolle in snel tempo huisjes voor arbeiders werden gebouwd. Een groot deel van die arbeiders stonden onder invloed van de S.D.A.P, de Socialistisch Arbeiders Partij. Assendorp was rood. In dat klimaat sloegen de conferenties over sociale rechtvaardigheid die de paters op zondagen in hun kerk verzorgden goed aan. Tegenwoordig

woont er in Assendorp een gemêleerd publiek en staan veel van de karakteristieke arbeidershuisjes er nog. Vanwege deze huisjes, de sfeer en de vele culturele wijkactiviteiten is het een gewilde wijk om te wonen. Het klooster markeert het begin van de Assendorperstraat en is daarmee een beeldbepalend gebouw voor Assendorp. Er wonen zo'n 12.700 mensen in Assendorp, waarvan 61% onder de 40 jaar. Het is een jonge wijk met ook veel Zwolse studenten. In de wijk is 13% allochtoon (Gemeente Zwolle, 2016) tegenover een landelijk gemiddelde van 22% allochtonen (CBS, 2016), een behoorlijk autochtone wijk. Momenteel wordt het oude ziekenhuisterrein naast het klooster gesloopt om er een nieuwe woonwijk te gaan bouwen. Er worden circa 230 woningen gebouwd. In het plan zal een mix komen van woonhuizen en enkele appartementengebouwen. De woningen worden ontwikkeld in de marktsegmenten vrije sector koop, luxe huur en corporatiehuur (Novaform, 2015). Door de sloop van het ziekenhuis en de relatieve laagbouw van de nieuwe wijk zal het klooster vanaf het centrum zichtbaar blijven.

Werken

Rondom het klooster vinden we veel bedrijvigheid in de rechtbank met enkele honderden medewerkers, het provinciehuis van Overijssel met zo'n duizend medewerkers, twee hogescholen, een mbo, een GGZ instelling, verschillende winkels en overige kantoorgebouwen. Ook het klooster zelf verhuurt kantoorruimtes. De kerk ligt op de looproute naar het station voor medewerkers van hogeschool Viaa en het provinciehuis. Daarnaast is de Assendorperstraat een veel gebruikte weg voor fietsers als toegangsweg naar het centrum en station. Hierdoor passeren er vooral tijdens spijtijden veel mensen.

Studeren en recreëren

Nabij het klooster vinden we verschillende onderwijsinstellingen zoals hogeschool Viaa, de katholieke pabo, een mbo, voortgezet onderwijs en twee basisscholen. De Assendorperstraat is een winkelstraat met veel verschillende unieke winkeltjes. Deze winkelstraat wordt goed bezocht, vooral de Action recht tegenover het klooster trekt veel mensen. Naast winkelen kan er gesport worden in het nabijgelegen Park Weezenlanden en de sportschool boven de Action. Ook zijn er een aantal kleinschalige uitgaansgelegenheden waaronder een café, pizzeria's, een restaurant, sociaal-culturele vereniging Eureka en wijkcentrum de Enk. Het Assendorperplein waaraan ook het wijkcentrum te vinden is vormt het hart van Assendorp voor alle wijkactiviteiten. In de zomer zijn er concerten in de muziektent, koningsdag en sinterklaas worden er uitgebreid gevierd en andere evenementen zijn AsRENDorp en het Kom er bij festival. Voor toeristen vormt de Dominicanenkerk een interessant uitstapje buiten de grachten van Zwolle.

De Dominicanenkerk is gelegen in de dynamiek van de stad met al haar facetten. Niet in het stadshart van Zwolle, maar wel zo dichtbij dat makkelijk de verbinding gemaakt kan worden. Gelegen in de wijk Assendorp heeft het meer dan de kerken in het centrum de mogelijkheid een verbinding aan te gaan met wijkbewoners. Letterlijk op een kruispunt van wegen en figuurlijk op het kruispunt van de dag qua activiteiten, passeert er veel woon-werkverkeer de Dominicanenkerk.

4.6 De Dominicanenkerk in vergelijking met de Grote Kerk en O.L.V. basiliek

Naast de Dominicanenkerk worden ook de Grote Kerk en de O.L.V. basiliek in Zwolle opengesteld. Qua openingstijden komen deze kerken redelijk overeen al zijn beide kerken in het centrum in de zomermaanden langer geopend. Waarschijnlijk vanwege de dan meer aanwezige toeristen. De Grote Kerk en O.L.V. basiliek liggen binnen de grachten, echte centrumkerken, de Dominicanenkerk ligt buiten de grachten in de wijk Assendorp. Dit maakt wel dat voor de VVV en de promotie van Zwolle als toeristenstad de Dominicanenkerk niet bovenaan het lijstje staat. Zo staat de kerk niet aangegeven op wegwijsborden en wordt het slecht vermeld in de informatiegids voor toeristen. Uiteraard zijn de kerken qua sfeer ook heel verschillend, de basiliek is echt katholiek met veel decoraties en staat met name bekend om de toren, de Peperbus als beeldmerk van Zwolle. De Grote kerk is protestants wit en het grootste van de drie. De Dominicanenkerk is groot, maar overzichtelijk door de duidelijke verschillende onderdelen van het gebouw die gauw te overzien zijn. Het koorgedeelte van de Dominicanenkerk is onderscheidend van de twee andere kerken, dit koorgedeelte is prachtige gedecoreerd met een mozaïekvloer, de akoestiek is er erg goed en het maakt van

binnenuit duidelijk dat het om een kloosterkerk gaat. Er is geen georganiseerd contact of overleg tussen de verschillende vrijwilligers van de kerken. Met de kerkopenstelling heeft de dominicanenkerk geen uniek aanbod voor Zwolle ten opzichte van de andere kerken. Wel is het de enige kerk buiten de grachten van het centrum, gelegen in een populaire wijk die opengesteld is en heeft het een geheel eigen sfeer.

De dominicanen voelen zich geroepen tot de prediking van het evangelie, het brengen van de blijde boodschap. Om dit goed te doen geloven ze in het belang van studie, contemplatie en het gemeenschapsleven. Al 800 jaar proberen zij in het spoor van Dominicus met hun verkondiging zielenheil te brengen. De verkondiging vindt ingang wanneer mensen vanuit contrastervaringen antwoorden zoeken op bestaansvragen. Het brengen van het Evangelie in deze tijd vraagt studie naar dit Evangelie en naar de tekenen van deze tijd juist verstaan. In Zwolle zijn de dominicanen na 300 jaar weg te zijn geweest inmiddels al weer 115 jaar aanwezig. Op verschillende manieren wordt nu de dominicaanse zending voortgezet, met grofweg twee doelgroepen. Namelijk parochieleden en mensen buiten de parochie in Zwolle en omstreken. Overeenkomstig is dat beiden groepen onder invloed staan van de in geschetste moderne religiositeit. De kerkopenstelling probeert met haar activiteit een plek te bieden waar mensen terecht kunnen met hun contrastervaringen. Zij wil met haar plek niet zozeer cultureel-historisch, maar van geestelijke betekenis zijn. De Dominicanenkerk ligt in de dynamiek van de stad, van wonen, werken, studeren en recreëren. Nu we vanuit de literatuur zowel zicht hebben gekregen op de huidige religieuze context, de dominicaanse zending en hoe de Dominicanenkerk in Zwolle hierin een instrument is, kunnen we gaan onderzoeken hoe de kerkopenstelling daadwerkelijk bijdraagt aan de dominicaanse zending.

5 De vrijwilligers en de kerkopenstelling

De kerkopenstelling is de activiteit waarin het meest 'kaal' het gebouw en de sfeer haar werk doet. Een goede activiteit dus om te onderzoeken hoe de kerk als gebouw bijdraagt aan de dominicaanse zending in Zwolle. Omdat het gebouw niet spreekt, zijn de vrijwilligers en de bezoekers de informatiekanaal voor het praktijkonderzoek. De vrijwilligers van de kerkopenstelling maken het mogelijk dat de kerk doordeweeks te bezoeken is. In dit hoofdstuk probeer ik via hen inzicht te krijgen in wie de bezoeker van de kerkopenstelling is, wat de bezoeker beweegt binnen te stappen en wat de bezoeker in de kerk beleeft. Ook probeer ik te achterhalen of er een gezamenlijk beleefd doel is en of zij tips hebben ter verbetering van de kerkopenstelling. Deze informatie heb ik opgehaald door een gezamenlijk gesprek te hebben met vijf vrijwilligers. Dit gesprek heb ik per deelvraag op inductieve wijze onderzocht om per deelvraag te komen tot categorieën die antwoord geven op die deelvragen.

5.1 Doelstelling volgens de vrijwilligers

Wanneer de vrijwilligers gevraagd werd naar de doelstelling van de kerkopenstelling viel op dat men in eerste instantie antwoorden gaf over waarom mensen naar de kerkopenstelling kwamen. Gaandeweg het gesprek kwamen grofweg vier doelstellingen naar voren, als eerste en belangrijkste: een plek van rust en bezinning bieden. Daarnaast wil men mensen kennis laten maken met de katholieke traditie, de kunst en symboliek van het gebouw. Als derde wil men tegemoet komen aan de nieuwsgierigheid van veel mensen die benieuwd zijn naar wat er in het gebouw gebeurt. De openstelling is een laagdrempelige kennismaking met alle andere activiteiten in kerk en klooster. Als vierde kwam naar voren dat veel kerken doordeweeks gesloten zijn en de vrijwilligers deze kerk graag doordeweeks open willen houden.

5.2 Bezoekers volgens de vrijwilligers

Een divers beeld is wat naar voren komt wanneer je de vrijwilligers hoort spreken over wie de bezoeker is. Expliciet worden Assendorpers genoemd die nog nooit binnen zijn geweest en dan zeer verrast zijn. Voornamelijk constateren zij dat senioren de kerk bezoeken, maar ook zeker jongeren en jonge stelletjes lopen regelmatig binnen. In vakantieperiodes en bij mooi weer zijn er vanzelfsprekend meer toeristen en in de wintermaanden meer mensen van nabij. Een aantal opvallende bezoekers zijn de mensen die voor een bijeenkomst in het klooster verblijven en dan nog eens terug komen voor de kerk. Ook valt op dat veel Zwollenaren gasten meenemen naar de kerk. Men komt voornamelijk gericht, via de VVV, website of vanuit voorgaande ervaring. Er zijn maar weinig toevallige voorbijgangers. De levensbeschouwing van de bezoekers is divers. Denominaties spelen geen rol meer als belemmering om de kerk binnen te stappen. Wel horen de vrijwilligers regelmatig dat mensen zich verontschuldigen geen katholiek te zijn of ze dan wel verder de kerk in mogen komen of een kaarsje kunnen aansteken. Regelmatig komen ze ook met mensen in gesprek die zoekend zijn, vaak voorheen religieus en nu niet meer verbonden aan een kerk. Het kerkgebouw voelt dan vertrouwd. De (geloofs)praktijk van veel bezoekers is dat ze een kaarsje aansteken en elk jaar zijn er ook een aantal 'vaste klanten'. Mensen die een bepaalde periode met grote regelmaat komen, maar op een gegeven moment ook weer uit beeld verdwijnen. Zo is er nu een Poolse man die wekelijks de kruisweg komt bidden, deze man bezoekt verder geen vieringen.

5.3 Motieven volgens de vrijwilligers

Er zijn vier expliciete motieven om de kerk te bezoeken die door de vrijwilligers genoemd worden. Regelmatig horen zij dat bezoekers komen om rust en stilte te zoeken. Daar nauw aan verbonden komen anderen voor het aansteken van een kaarsje of uitvoeren van eigen rituelen, zoals het bidden van de kruisweg. Ook is er uiteraard een grote groep die vanuit interesse komt. Zij zijn dan geïnteresseerd in de kunst, het gebouw, soms n.a.v. een bezochte viering. Het gebeurt ook dat (groot)ouders met hun (klein)kinderen binnen komen lopen om ze zo met religie en kerken kennis te laten maken. De kerkwinkel is tot slot ook voor een aantal de reden om de kerk te bezoeken, zeker nu er een kalender te koop is die elders in Zwolle niet meer verkrijgbaar is.

5.4 Ervaringen volgens de vrijwilligers

Buiten kijf voor de vrijwilligers staat dat mensen bovenal rust en stilte ervaren in de kerk. Het gebeurt ook regelmatig dat ze hier voor bedankt worden. Naast deze ervaringen zien en horen ze over ervaringen van ontzag, verwondering en troost. Ieder vindt het een prachtige kerk. Met sommige vaste bezoekers hebben sommige een band gekregen die van beide kanten gewaardeerd wordt. Regelmatig komt het gesprek met bezoekers op het feit dat er nog een actieve geloofsgemeenschap is. Men is hier vaak verrast over. Ook wanneer men weet dat het een kloosterkerk is en er nog broeders wonen, is men erg nieuwsgierig. Het katholieke van de kerk wordt soms als drempel ervaren voor mensen om zich vrij te voelen. Dit zijn dan vaak mensen die niet gelovig of protestants zijn, men heeft dan het gevoel geen 'recht' te hebben op het gebruik van de kerk. De drukte en het contrast met buiten wordt door de vrijwilligers aangegeven als bepalend voor de ervaring van rust en stilte.

5.5 Behoeftes volgens de vrijwilligers

Deze hangt sterk samen met de motieven. Verder gaven zij aan dat de behoeftes niet altijd expliciet worden gemaakt, maar je wel ziet aan mensen dat ze wat rusteloos en zoekend zijn. Het gebeurt dan ook regelmatig dat mensen in gesprek gaan over in welke traditie ze zijn opgevoed en hoe ze zich daar nu anders toe verhouden. De behoeftes van sommige bezoekers zijn soms tegenstrijdig. Zo komen er mensen voor informatie die graag een praatje maken en mensen die echt gericht voor de stilte en rust komen. Zo af en toe zijn er mensen die graag een pastoraal gesprek willen, zij worden dan doorverwezen naar de pastores.

5.6 Tips van de vrijwilligers

In eerste instantie heb ik gevraagd naar tips ter verbetering van de kerkopenstelling. Door de vrijwilligers wordt van belang geacht dat de kerk zo veel mogelijk met een vaste regelmaat open is. Uiteraard snappen zij dat de kerk gebruikt wordt voor huwelijken en uitvaarten, maar met de verhuur is iets meer moeite. Al begrijpt men dat de inkomsten hard nodig zijn. Het voorstel leeft om dan in ieder geval te zorgen dat het stiltecentrum geopend is. De PR moet volgens de vrijwilligers ook beter. Meer genoemd worden in lokale kranten en beter vindbaar via de VVV op onder andere de plattegrond van Zwolle. Muziek moet vooral overgelaten worden aan de individuele vrijwilliger, men acht het niet nodig hier een lijn in te trekken. Minder expliciet maar tussen de regels door kwamen tips voor henzelf naar voren. Het is van belang dat een vrijwilliger de fijngevoeligheid heeft hoe mensen aan te spreken, te luisteren naar de vragen waar hij/zij mee komt en het omgaan met tegenstrijdige belangen van bezoekers. Een geloofsgesprek wordt als lastig ervaren, men verwijst liever door. Training kan hierin alleen maar een meerwaarde zijn denken ze. Of het nou echt tot criteria moet komen voor het aannemen van vrijwilligers is men wat terughoudend. Dat ieder zijn eigen manier heeft is ook een kracht. De kerkopenstelling wordt door hen niet als dominicaanse activiteit ervaren. Zij dachten daarbij vooral aan het expliciet verwoorden of zichtbaar maken van de dominicaanse identiteit.

Vrijwilligers geven aan dat er een grote variëteit aan mensen de kerk bezoekt. Vaak om een gerichte reden. Er zijn weinig toevallige voorbijgangers. Mensen bezoeken de kerk om rust te zoeken, interesse voor het gebouw, educatieve doeleinden of de kerkwinkel. Volgens de vrijwilligers ervaren de bezoekers bovenal rust in de kerk en zijn ze verrast over de aanwezigheid van een actieve geloofsgemeenschap. De behoeftes van de bezoekers kunnen nog wel eens strijdig met elkaar zijn en men wordt met regelmaat bedankt voor de geboden rust. Om de kerkopenstelling te verbeteren wordt de betrouwbaarheid van openstelling genoemd en het verbeteren van de zichtbaarheid in stad en media. Impliciet bracht men naar voren dat vrijwilligers goed toegerust moeten zijn om te gaan met de religieuze diversiteit en behoeftes van mensen die de kerk bezoeken. De activiteit wordt niet als expliciet dominicaans ervaren. Na de vrijwilligers wordt het tijd om in het volgende hoofdstuk de bezoekers zelf aan het woord te laten.

6 De bezoeker en de kerkopenstelling

De bezoeker van de kerkopenstelling is diegene waar de activiteit voor georganiseerd wordt. Diegene die hopelijk 'heil' ervaren wanneer zij de kerk bezoeken. In dit hoofdstuk probeer ik inzicht te krijgen in wie de bezoeker van de kerkopenstelling is, wat de bezoeker beweegt binnen te stappen, wat de bezoeker in de kerk beleeft en hoe de kerkopenstelling meer aan kan sluiten bij zijn of haar behoeftes. Ik onderzoek dit middels het analyseren van de reacties in het gastenboek, enquêtes en interviews. Deze drie vormen zal ik wanneer relevant terug laten komen bij de beantwoording van de subdeelvragen. Vooraf enkele algemene opmerkingen over de drie vormen:

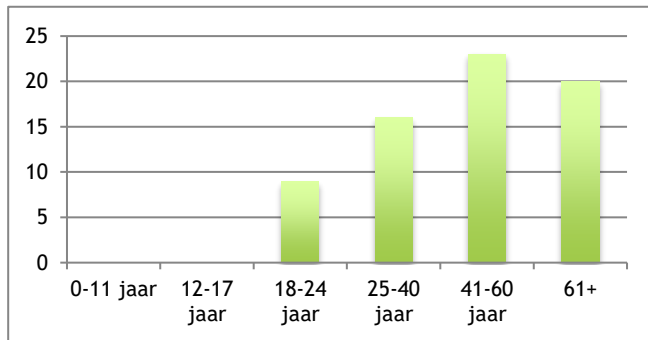
- **Gastenboek:** ik heb 192 reacties geanalyseerd van sept 2014 t/m sept 2016, dus 2 jaar aan reacties. In 2014 en 2015 bezochten gemiddeld 6400 mensen de kerk. De reacties in het gastenboek waren regelmatig namens meerdere mensen. Een reactie staat dus niet gelijk aan een individu. De uitnodiging boven het gastenboek luid: 'We zijn benieuwd naar uw bevindingen'. Deze reacties geven vooral inzicht in de ervaring van de kerkopenstelling. Vaak komen er in één reactie verschillende ervaringselementen naar voren. Deze verschillende ervaringselementen heb ik gelabeld en vervolgens gecategoriseerd (bijlage 1).
- **Enquêtes:** ik heb van 6 t/m 28 oktober de enquête uitgezet. De vrijwilligers van de kerkopenstelling hebben de bezoekers gevraagd deze in te vullen. Van de in totaal 362 bezoekers, kwamen er 68 enquêtes terug. Hieruit is een duidelijk beeld naar voren gekomen (bijlage 2).
- **Interviews:** bij de enquête werden mensen gevraagd voor een interview, zes mensen reageerden daar positief op, ik heb er daarvan drie gesproken. Hierbij heb ik mij gefocust op mensen uit Assendorp en Zwolle en mensen van diverse leeftijden en religieuze achtergronden. Daardoor vielen er een aantal van die zes af, omdat deze een overeenkomstig profiel hadden. De gesprekken heb ik per deelvraag op inductieve wijze onderzocht om per deelvraag te komen tot categorieën die antwoord geven op die deelvragen.

Hieronder volgt een samenvatting van de resultaten per deelvraag de volledige uitslagen zijn terug te vinden in de bijlages.

6.1 De bezoeker

Algemeen

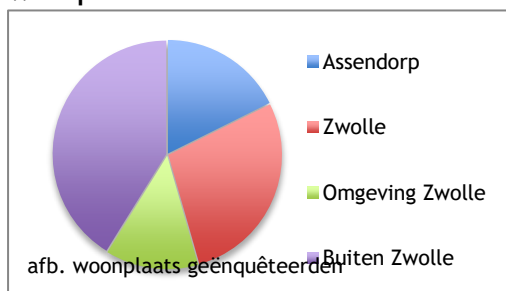
Van de bezoekers die de enquête invulde is 60% vrouw en 40% man. De bezoeker is voornamelijk ouder dan 40, zo'n 63% van de geënuquêteerden. Middels de interviews en het gesprek met vrijwilligers werd wel helder dat er ook zeer zeker kinderen meekomen met hun ouders of grootouders. Deze hebben de enquête niet ingevuld waardoor het beeld wellicht wat vertekend is. Alle drie de interviews waren met creatieve,

afb. leeftijd geënuquêteerden

cultureel geïnteresseerde mensen die er deels hun werk of hobby van hadden gemaakt. Een professioneel muziekleraar, kunstenaar en journaliste voor de plaatselijke krant.

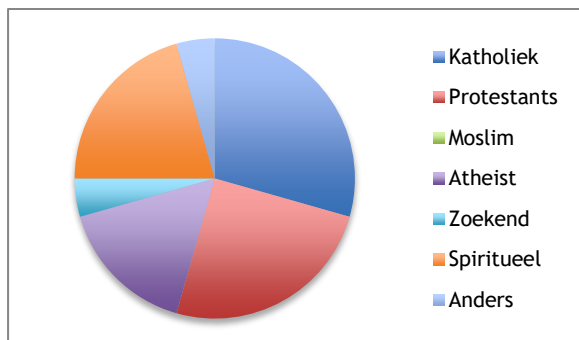
Woonplaats

afb. woonplaats geënuquêteerden

Het gastenboek geeft als het gaat om wie de bezoeker is voornamelijk inzicht in de plek waar mensen vandaan kwamen. De meeste reacties kwamen van ver buiten Zwolle en omstreken zo'n 47%, daarna 28% uit Zwolle, 18% uit het buitenland en 6% uit de regio (binnen 30 km van Zwolle). Het is waarschijnlijk dat de reacties van ver buiten Zwolle en uit het buitenland van toeristen zijn in totaal dus 65% van de reacties.

De uitslag van de enquête nuanceert dit beeld, zo'n 54% van de geënquêteerden komt van buiten Zwolle, 18% van de bezoekers komt specifiek uit Assendorp.

afb. levensbeschouwing geënquêteerden

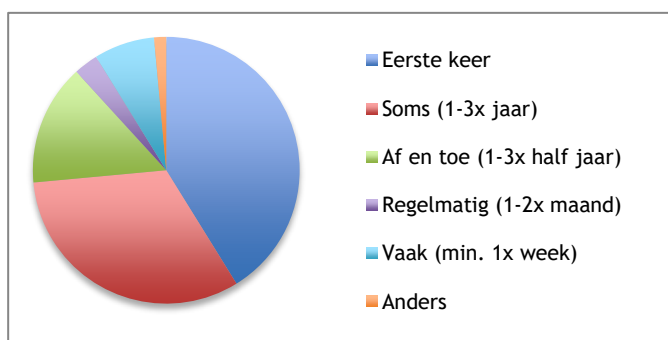
Levensbeschouwing

In het gastenboek zijn tien keer expliciet christelijke uitingen te vinden. Dan gaat het erom dat mensen gebeden hebben of het gastenboek gebruiken om er geloofsuitspraken in te doen. Verder zijn er in het gastenboek weinig aanwijzingen over de levensbeschouwing van de bezoeker. In de enquête is het een expliciete vraag geweest. Dertig procent van de geënquêteerden geeft aan katholiek te zijn, samen met de protestantse geënquêteerden, 55%. De grootste groep daarna zijn mensen die zich als spiritueel beschouwen, maar zonder

expliciete levensbeschouwing, 21%. Wellicht opvallend is de 16% die zich als atheïst beschouwd en dat geen enkele geënquêteerde moslim is. Enkel bezien op de Zwolse geënquêteerden dan zien we een soortgelijke verdeling van levensbeschouwing. De interviews geven een andere inkijk. Geen van de geïnterviewde was helemaal content met de gekozen levensbeschouwing. Ieder gaf daar duidelijk zijn of haar eigen individuele uitleg van. Zo vond de atheïst zichzelf niet anti-geloof of uitsluiten dat er een God zou kunnen zijn. Vond de ene katholiek, zich eigenlijk maar een nep-katholiek en bleek de andere katholiek van protestantse huize zich nu qua vorm katholiek te voelen, maar zag hij zichzelf meer als christen.

Frequentie bezoek

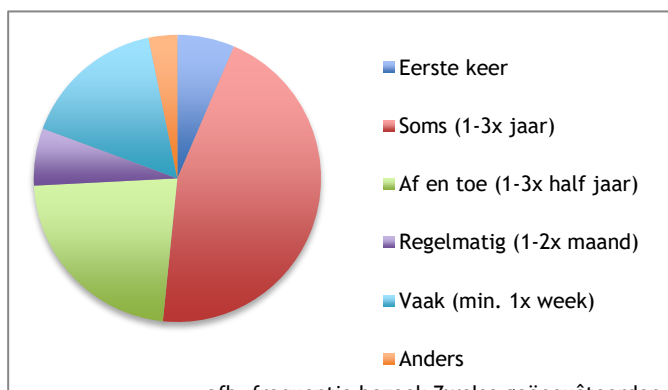
In de enquête is ook gevraagd naar de frequentie van het bezoeken van de kerkopenstelling. Het overgrote deel van de geënquêteerden is er voor de eerste keer, het zelfde aantal als de bezoekers van buiten Zwolle en regio. Als we de focus leggen op enkel de Zwollenaar dan blijkt maar 6% van de geënquêteerden er voor het eerst te zijn en bezoekt het overgrote deel (45%), minimaal een keer per jaar de kerk.

afb. frequentie bezoek geënquêteerden

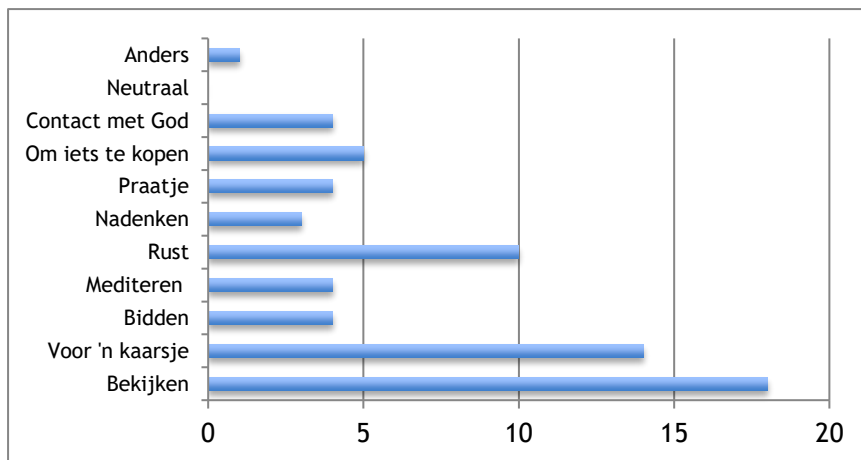
6.2 Motieven van de bezoeker

De reden voor bezoek aan de Dominicanenkerk is volgens de enquête bovenal dat men de kerk wil bekijken, ruim 70% geeft dit aan als één van de redenen. Gevolgd door het willen aansteken van een kaarsje (32%) en het zoeken van rust (19%). Wanneer we enkel de Zwolse geënquêteerden bekijken zien we dat een groter percentage als reden van bezoek aangeeft

afb. frequentie bezoek Zwolse geënquêteerden

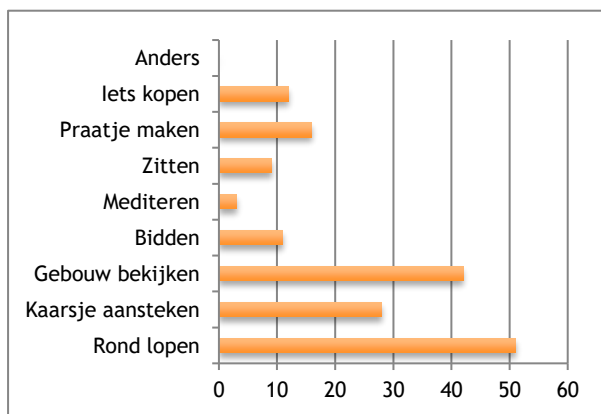
een kaarsje aan te komen steken (45%) en het zoeken van rust (32%). Opvallend is dat de kerk als plek om contact te maken met God op het geheel door 7% als reden genoemd wordt en bezien op de Zwolse geënquêteerden door 12%.

afb. motieven Zwolse geënquêteerden

Het gastenboek geeft amper tot geen inzicht in de motieven van de bezoeker. Wel valt op dat 9 reacties specifiek aangeven gekomen te zijn om iemand te gedenken en/of herinneringen aan hun tijd op te halen dat ze actief betrokken waren bij de Dominicanenkerk.

De kerk blijkt daar dan goed in te voorzien door de gelegenheid te hebben een kaarsje te branden. Het ritueel en de plek blijken toch iets van troost te bieden. Een reactie uit het gastenboek ter illustratie: 'Vandaag sterfdag van mijn ouders. Vandaar reflectie in uw mooie kerk!' De motieven van de geïnterviewden is in te delen in het zoeken van rust, contact maken met God, interesse vanuit hobby of educatieve doeleinden en motieven in de sfeer van het herdenken van een dierbare. De motivatie voor één van de geïnterviewde is wel erg bijzonder. Het bezoeken van de kerk geeft hem structuur aan zijn leven op dagen dat hij vrij is. Het bezoeken van de kerk helpt hem stilstaan bij zijn verdriet over zijn overleden vrouw die hij elk bezoek eert met een kaarsje. Hij wil hier ook moeite voor doen, de Dominicanenkerk is aldus hem zijn Bijbelse berg.

afb. (religieuze) praktijk geënquêteerden

Religieuze praktijk van de bezoeker

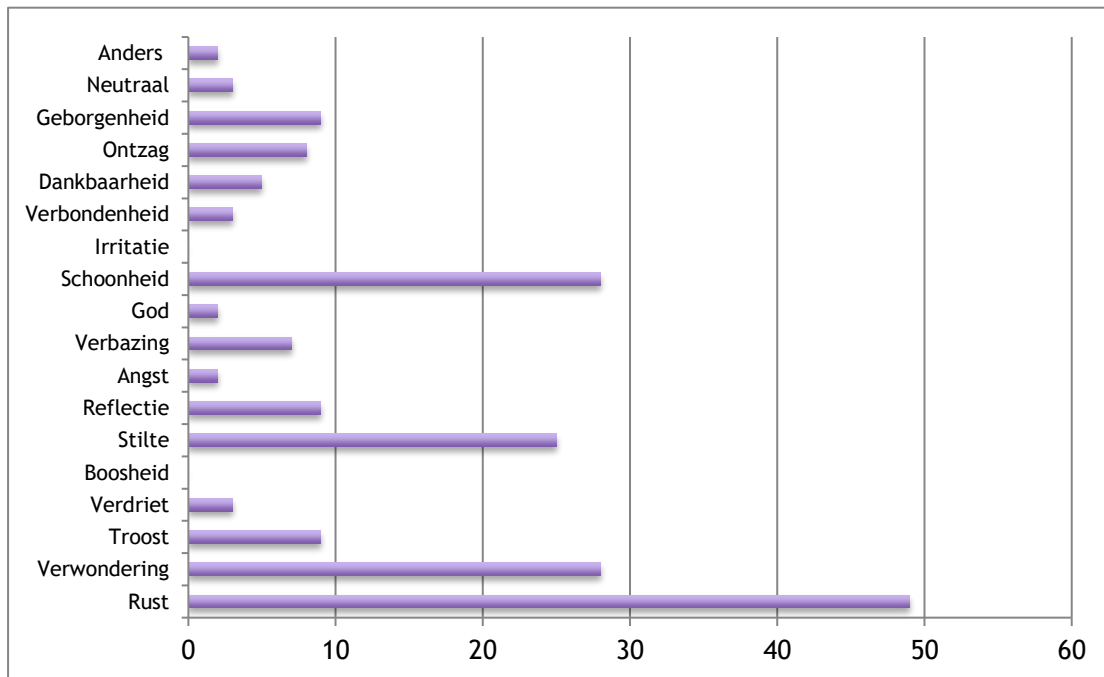
Het gastenboek geeft geen inzicht in de religieuze praktijken van de bezoeker, de enquêtes en de interviews wel. De enquêtes laten zien dat 41% een kaarsje aansteekt, 14% bidt en 4% mediteert. Het percentage wat een kaarsje aangestoken heeft komt overeen met diegene die dit ook van plan waren. In het algemeen lopen de meeste mensen rond (74%), gaat een klein deel even zitten (13%) en bekijkt het overgrote deel het gebouw (62%). Uit de interviews wordt duidelijk dat de

veelvuldige bezoeker zijn eigen rituelen tijdens het bezoek ontwikkelt. Zo steekt de geïnterviewde die de kerk een

aantal keer per week bezoekt altijd een kaars aan bij het Maria-altaar voorin de kerk. Daar begint hij mee, dan loopt hij rond of gaat ergens zitten. Zijn bezoek varieert vervolgens per keer van een paar minuten tot soms een half uur. De twee andere geïnterviewden staken ook meestal een kaars aan bij hun bezoek.

6.3 Ervaring van de bezoeker

De ervaringen van de bezoekers zijn onder te verdelen in vijf categorieën namelijk: gebouw, heil, geloofsgemeenschap, vrijwilligers en betekenis voor de wijk. Deze categorieën zullen hieronder verder worden toegelicht.

afb. ervaring geënquêteerden

Gebouw

Onder deze categorie vallen de ervaringen die nauw samen hangen met de architectuur en het interieur van het gebouw en niet vanzelfsprekend 'heil' bevorderend hoeven te zijn. Uit het gastenboek komt voornamelijk naar voren dat men de kerk mooi of prachtig vindt. Dit wordt wel 100 keer in de reacties genoemd. De ervaring van schoonheid komen we ook nadrukkelijk tegen bij de ervaring van de geënquêteerden (41%). Ook de geïnterviewden gaven alle drie aan het gebouw prachtig te vinden, waar alle drie expliciet de glas-in-lood ramen benoemden als één van de hoogtepunten van schoonheid. Naast schoonheid gaven alle drie aan dat de kunst door de verhalen die ze willen vertellen aan het denken zetten. 'Een spiegel voor het leven', zei één. Door het uiterlijk en de ouderdom van het gebouw ervoeren ze het ook als een plek met geschiedenis, met een verhaal en voelde zij zich daarmee verbonden met anderen die hen voor gegaan waren. De grootsheid maakt je op een prettige manier klein stelde één en twee gaven aan dat de afbakening van ruimte zorgde voor de juiste afsluiting van invloeden van buiten en zij zich juist daardoor de ruimte gaven om verwondert te raken en tot rust te komen. Anders dan in de natuur waar die menselijke afbakening er niet is. Eén typeerde het gebouw als 'plechtig', waarmee hij bedoelde dat het gebouw respect afdwingt, vergelijkbaar met de 12% in de enquête die ontzag beleefden.

Heil

De tweede categorie waaronder de ervaringen van de bezoekers vallen is die van heilservaring. Een woord wat we nog maar weinig gebruiken, maar wel centraal staat in de dominicaanse zending. In hoofdstuk 3 verkenden we het dominicaans verstaan van dit begrip. Heil is in dit verstaan wanneer er reële antwoorden naar boven komen op actuele bestaansvragen. Wanneer sporen van God in het dagelijkse leven en samenleven zich tonen. Juist in het lijden en in contrast daarmee duikt het besef op van een beter, heilzamer leven. Ontvankelijkheid is hiervoor een voorwaarde. Heilservaringen herstellen of zijn de vruchten van de relatie tussen mens en God. De ervaringen van de kerkopenstelling die onder deze categorie vallen zijn mijn inziens bevorderend voor de ontvankelijkheid van heil of beschrijven een heilservaring.

Wat opvalt is dat er vier ervaringen in de enquête overduidelijk naar voren komen, namelijk rust (72%), verwondering (41%), schoonheid (41%) en stilte (37%). De overige ervaringen komen allemaal in veel mindere mate terug. Uit de enquêtes komt één ervaring nadrukkelijk naar voren, men ervaart rust. Deze rust komt ook 30 keer terug in de reacties uit het gastenboek en ook de drie geïnterviewden noemden dit veelvuldig. De geïnterviewden vonden het lastig onder woorden te brengen wat maakt dat zij rust ervoeren in de kerk. Een aantal dingen kwamen naar voren. Ten eerste gaf één aan dat de afbakening in ruimte van invloed is, deze geeft veiligheid en daarmee rust, ondanks de grootsheid is het gebouw te overzien. Ten tweede het niks moeten. Er zijn niet allerlei activiteiten of mensen die iets van je willen, het gebouw is het gebouw en je kan er gewoon zijn. Het duidelijkst was echter dat de afsluiting voor invloeden van buiten van invloed is op de rust. Het geraas van de Assendorperstraat wordt achtergelaten als wel de dagelijkse beslommingen van huishouden en werk bij het overstappen van de drempel. De stilte en de grootsheid die in de kerk te vinden is, is een groot contrast met de wereld er buiten waardoor je tempo vertraagt en je verstilt. De geïnterviewden gaven dit alle drie in verschillende bewoordingen terug. 'De rust is er haast automatisch' stelde één. 'Een plek om op te laden'. Naast de ervaring van rust, schoonheid en stilte, kwam de ervaring van verwondering duidelijk uit de enquêtes naar voren (41%). Deze ervaring ligt misschien ook wel onder de 100 reacties in het gastenboek die zich uitdrukken in bewoordingen als mooi of prachtig. Eén van de geïnterviewde gaf aan dat het gebouw maakt dat je jezelf de tijd kunt om verwondert te raken. Wanneer we de ervaring van de expliciet religieuze geënquêteerden vergelijken met die van de atheïstische, spirituele en zoekende geënquêteerden dan valt op dat men in dezelfde mate aangeeft rust te ervaren, maar als het gaat om verwondering en schoonheid er duidelijke verschillen ontstaan. Zo geeft 52% van de niet-religieuze geënquêteerden aan verwondert te zijn tegenover 32% van de religieuze geënquêteerden. Als het gaat om schoonheid is dit de ervaring van 27% van de religieuze geënquêteerden en is dit van 58% van de geënquêteerden de ervaring. De religieuze geënquêteerden ervaart echter met 14% verschil bewuster de stilte.

Na deze vier overduidelijke ervaringen volgen troost (13%), reflectie (13%), geborgenheid (13%) en ontzag (12%). De geïnterviewde die de kerk elke week een aantal keer bezoekt ervaart nadrukkelijk troost aan zijn bezoek: 'Ik ga er elke keer happier vandaan'. De twee anderen ervoeren beiden ook geborgenheid. Waarbij één nadrukkelijk refereerde aan zijn katholieke jeugd. Het binnen gaan in deze kerk haalde deze tijd, die hij als warm en positief heeft ervaren in herinnering. Niet zozeer de architectuur was van invloed op deze ervaring. Waar de ander dit juist wel aangaf als één van de redenen. Maar de geborgenheid werd volgens haar ook sterk beïnvloed door de vrijwilligers waarvan ze het gevoel kreeg dat ze gezien werd en zichzelf kon zijn. Verder werd de geborgenheid beïnvloed door haar ervaringen met de geloofsgemeenschap en broeders die ze ook als warme, liefdevolle mensen had ervaren. Het bezoek aan 'hun' kerk gaf haar geborgenheid. Een aantal reacties uit het gastenboek illustreren dat de kerk als heterotopie fungeert en voor sommige daadwerkelijk heilzaam is:

'Even over andere, grotere dingen denken, zomaar midden in de week

Prachtige pleisterplaats om even te rusten, stil te zijn en te luisteren naar de mooie muziek, Dank!

Fijn dat dit bijzondere gebouw er nog gewoon kan zijn. Met een gewijde sfeer in plaats van een seculiere bestemming. Een plek om God te ontmoeten.

Stilte en warmte in de hectiek van alles en niets.'

Tenslotte valt op de weinige negatieve ervaringen, maar ook de lage score van het ervaren van God. Twee mensen gaven in de enquête aan God te hebben ervaren, terwijl vijf aangaven dit als motief te hebben voor hun kerkbezoek. In de interviews werd wel duidelijk dat dit sterk samenhangt met het diverse religieuze taalveld en de voorzichtigheid om je een ervaring van God toe te eigenen. Zo concludeerde één voorzichtig dat er in de kerk inderdaad wel 'iets meer' te ervaren is vanwege het ritueel van het kaarsje. Hij had daarbij toch het gevoel dat bij iets of iemand te laten en ook het respect wat het gebouw afdwingt

suggereerde aldus hem 'iets meer'. De ander, één van de twee die aangegeven had God te ervaren in de kerk, sprak in het gesprek consequent over de Hogere en niet over God. Het gebruik van het woord God en een ervaring duiden als van God, lijkt met grote voorzichtigheid en deels schroom benadert te worden.

Geloofsgemeenschap

In de interviews brachten de geïnterviewden naar voren dat het verschil maakt dat er nog een actieve geloofsgemeenschap samen komt in de Dominicanenkerk. Het lijkt er sterk op dat men zich door het bezoeken van de kerk in contact voelt staan met de geloofsgemeenschap, ondanks dat zij fysiek niet aanwezig zijn tijdens de kerkopenstelling. De geloofsgemeenschap en vooral de broeders worden gewaardeerd als voorbeeld van onbaatzuchtigheid en het zich niet willen verrijken aan aardse genoegens. Daarmee zijn ze een teken van hoop. Eén gaf nadrukkelijk aan zich door het kerkbezoek onderdeel te voelen van een traditie, zonder geloofsgemeenschap zou het leven uit die traditie zijn. 'Dan wordt het een museum', stelde een ander. De werkjes van kinderen en de bloemstukken waren voor deze bezoeker een teken van die levende gemeenschap. Verder werd de geloofsgemeenschap door alle drie ervaren als een open, ondogmatische gemeenschap waar ieder welkom is.

Vrijwilligers

De enquête vroeg specifiek naar hoe de vrijwilligers beleefd worden. Deze is overduidelijk positief, gastvrij (73%), vriendelijk (71%) en behulpzaam (38%). Niemand ervaart de vrijwilligers als storend of belemmerend, slecht 3 onthouden zich van een mening. Ook uit de interviews komt een zeer positief beeld van de vrijwilligers naar voren. Diegene die elke week de kerk bezoekt, bouwt inmiddels een band op met een aantal vrijwilligers en ervaart ze allemaal als erg betrokken. Belangrijk aandachtspunt wat via een geintje naar voren kwam is dat juist het niks moeten een kracht is. De bezoeker werd namelijk gevraagd om zijn muzikale talenten eens voor de kerkopenstelling in te zetten, dit vond hij niet prettig. In het gastenboek wordt de inzet van de vrijwilligers acht keer genoemd. Zeven keer wordt de gastvrijheid geprezen en er is één reactie die de vrijwilliger storend aanwezig vond vanwege handel in de kerkwinkel.

Betekenis voor de wijk

Onder deze categorie vallen de ervaringen en uitspraken die iets laten zien van de betekenis van de kerkopenstelling voor de wijk. Mede ingegeven door het heterotopisch profiel van het literatuuronderzoek waarin de verbinding met de context een kenmerk is. Vanuit een cijfermatige bril komt van de geënquêteerden 17% uit Assendorp, uitgaande van gemiddeld 5000 bezoekers per jaar, zouden dat 850 Assendorpers zijn per jaar. Op het aantal wijkbewoners van 12.700 is dat 7%. De twee Assendorpers waarderen het enorm dat deze kerk in hun wijk staat, een van hen bezoekt echter de kerk maar sporadisch, simpelweg omdat ze zichzelf de tijd er niet voor gunt. Opvallend was dat één van hen zei:

Toen Arjan van Minstrel plaatjes mocht komen draaien in de tuin, dacht ik pas: ooo die plek is ook voor mij! Daarvoor kwam ik eigenlijk nooit. Het heeft toch best een christelijk sausje.... Terwijl als je de mensen spreekt ze heel open zijn en je helemaal niet het gevoel hebt dat je moet geloven.

Het is voor beiden wel de kerk van Assendorp, een baken, een plek van bezinning. Vanuit het gastenboek vielen er aantal opmerkingen op die een inkijkje geven in de verbinding met de context en actualiteit: 'Dagelijks fietsen we er langs, eindelijk mocht Hugo (4) eens binnen kijken. Wat een feest!' en 'Op deze bijzondere plek gedenken wij de slachtoffers in Parijs.' En tot slot 'Dat we nog maar lang burens mogen blijven!'

6.4 Behoeftes van de bezoeker

De behoefte van de bezoeker hangt samen met de motieven van de bezoeker. Echter de beantwoording van de vraag naar de motieven van de bezoeker toont een bewust beleefde behoefte. Uit de interviews waren een aantal behoeftes te proeven die wellicht niet zozeer expliciet gemaakt zijn, maar tussen de regels door wel te beluisteren waren. Bij een van de geïnterviewden was expliciet de behoefte om zijn overleden vrouw te gedenken en daarvoor moeite te willen doen. Het kerkbezoek kwam voor hem tegemoet aan de behoefte aan een plek zonder afleiding. Impliciet klonk door zijn verhaal heen dat het kerkbezoek een behoefte

vervulde aan een stimulans om de deur uit te gaan, zich niet te isoleren van de buitenwereld en troost te vinden. Bij een ander klonk expliciet de behoefte om tegemoet te komen aan zijn hobby namelijk het bekijken van kunst en architectuur en zocht hij bewust naar rust. Impliciet klonk in zijn verhaal door dat hij zich ergens onderdeel van wilde voelen. Met het bezoek aan de kerk ervoer hij zich onderdeel van de katholieke traditie en vond hij herkenning in de mensen die hem voor waren gegaan in dezelfde rituelen. Tot slot kwam bij de laatste geïnterviewde expliciet naar voren als behoefte dat zij haar kinderen wilde laten kennis maken met het religieuze leven. Impliciet kwam naar voren dat zij door haar christelijke opvoeding en recent lijden in haar leven zoekende is naar zingeving en zich aangetrokken voelt tot het dominicanenklooster in die zoektocht.

6.5 Tips ter verbetering van de bezoeker

Omdat de bezoeker niet zozeer vertrouwd of bekend is met de dominicaanse zending is gevraagd naar tips om de kerkopenstelling beter aan te sluiten bij hun behoeftes. De enquête is overduidelijk, 85% geeft aan ga zo door, 12% heeft geen idee. Twee reacties hebben de wens voor muziek op de achtergrond en de ander de wens voor meer culturele evenementen. In het gastenboek zijn geen expliciete tips te vinden. Echter de op 1 uitzondering na positief geladen reacties geven een grote blijk van waardering. Daarnaast wordt 27 keer dankbaarheid geuit in de reacties, waarvan een aantal expliciet over de kerkopenstelling. De enige negatieve reactie ging over de handel in de kerkwinkel die storend was voor de rust waarnaar deze persoon op zoek was. Een aandachtspunt, maar niet iets om zwaar aan te tillen. Tot slot waren er enkele waarderende opmerkingen over de muziek. In sommige gevallen ging het om de organist die aan het oefenen was en in andere gevallen was het onduidelijk. Vanuit het gastenboek kan men enkel concluderen dat er enkel positieve reacties zijn op de muziek vaak in combinatie met tot rust komen of stil worden, niemand laat zich negatief uit over muziek. In het interview waardeerde één alle soorten muziek en was de muzikleraar tevens muzikant uitgesproken tegen muziek die niet live was. Maar deze veelvuldige bezoeker waardeerde juist wel de eigenheid van de vrijwilliger dat de één wel voor muziek van een cd koos en de ander geen muziek afspeelde. Uit de interviews kwam verder naar voren dat het voor niet-gelovigen toch een drempel kan zijn binnen te komen. Eén grapte dat er een bord moest komen dat iedereen welkom was. Een ander pleitte voor goede info in de kerk over de verschillende elementen en kunst in de kerk om het zo ook voor hen die niet bekend zijn met de symboliek en verhalen toegankelijk te maken. Een van de geïnterviewde Assendorpers gaf aan dat ze enkel als ze een keer langs loopt de kerk bezoekt, ook een ander gaf aan dat je niet zomaar binnenstapt doordat het een druk verkeersknooppunt is. Het tempo waarmee je langskomt of de zichtbaarheid dat de kerk is opengesteld is hierin dus van belang. Tot slot biechtte de Assendorpse geïnterviewde op dat je je pas echt bewust wordt van wat je mist als het weg is of dreigt te verdwijnen. Zij dacht dat het zo ook wel eens bij meer Assendorpers zou kunnen zijn met betrekking tot de kerkopenstelling. Zij zijn latent betrokken en komen wellicht pas echt in beweging wanneer er een duidelijk signaal wordt gegeven. Een aantal reacties in het gastenboek lijken dit principe te bevestigen. Zo stond er begin mei 2016 een artikel in de krant over de onzekere toekomst van het klooster, waarna een paar dagen later in het gastenboek enkele waarderende uitspraken te vinden waren over de kerk als plek van bezinning voor de wijk. De tip die hieruit te destilleren kan zijn is dat je transparant communiceert over de draagkracht van de kerkopenstelling.

Er komt een divers beeld naar voren van de bezoeker van de kerkopenstelling. De bezoeker lijkt gemiddeld wat ouder, vrouw, overwegend religieus/spiritueel (76%) en de kerkopenstelling weet zowel mensen uit Zwolle (46%) als buiten Zwolle (54%) te bereiken. Het overgrote deel van de Zwolse geënquêteerden bezoekt de kerk minimaal een keer per jaar en komt dus na een eerste bezoek terug. De bezoeker van de kerkopenstelling komt om een gerichte reden. In de eerste plaats lijkt het motief om de kerk binnen te stappen te zijn dat men de kerk graag wil bekijken. Een grote groep (43%) bezoekt de kerk dan ook voor het eerst. Bij de Zwolse bezoeker lijkt dit anders en komt een grote groep voor het uitvoeren van een ritueel of om er tot rust te komen. Daarnaast is het goed te beseffen dat we als mens geregeld worden geleid door onbewuste motieven, zo zouden er misschien wel eens meer rustzoekers kunnen zijn geweest dan diegene die dat zo expliciet als reden beleefd hebben. Opvallend is het kleine percentage wat expliciet aangeeft te komen om contact te zoeken met God, terwijl je dat toch enigszins zou verwachten in de kerk als godshuis. De religieuze

praktijk van veel bezoekers is het aansteken van een kaars. Een veel kleiner deel bidt of mediteert. Diegene die een gebed uitsprak is wel het dubbele percentage (14%) van wat bij motieven aangaf te komen om contact met God te zoeken (7%) en meer dan zei gekomen te zijn om te bidden (11%). De meer algemene praktijk is dat mensen rondlopen en het gebouw bekijken. Sommigen gaan ook even zitten, kopen wat of een maken een praatje. Uit de interviews ontstaat het beeld dat wanneer men de kerk met grote regelmaat bezoekt de bezoeker zo zijn/haar eigen rituelen ontwikkelt. De ervaring van de bezoeker van de kerkopenstelling is bovenal positief. De ervaring rust komt het meest nadrukkelijk naar voren, waarbij de afsluiting van de hectische buitenwereld, de stilte en grootsheid van het gebouw en daardoor het kunnen loslaten van dagelijkse beslommingen van grote invloed is op die rust. Het gebouw, de afbakening in ruimte vormt de basis voor de ervaringen, maar ook de aanwezigheid van een levende gemeenschap maakt wezenlijk verschil. De niet-religieuze geënquêteerden lijken meer verwondert over de pracht en praal dan de religieuze geënquêteerden. De kerk is beeldbepalend voor Assendorp, maar wordt niet door Assendorpers plat gelopen. De drempel is mogelijk te hoog vanwege de overduidelijke christelijk kleur van de plek. Het werkt drempelverlagend door wijkbewoners in contact te brengen met mensen van de geloofsgemeenschap en identificatiefiguren uit de wijk uit te nodigen in het klooster. Wanneer we tot slot stilstaan bij welk verschil deze ervaringen nou maken in het leven van de bezoeker dan hebben we één vraag uit de enquête die ons daar een inkijkje in geeft: stapt u anders naar buiten dan hoe u binnen kwam? Omdat het religieuze taalveld tegenwoordig zo diffuus is heb ik voor deze wellicht wat vage, maar brede term gekozen. De beantwoording luidt in 59% van de gevallen: ja, positief anders. Niemand ervaart het bezoek als een negatieve verandering. De behoefte van de bezoekers om de kerk te bezoeken sluiten aan bij de genoemde motieven. Impliciet kwamen in de interviews naar voren de behoefte aan troost, ergens bij horen en zingeving. De tips gaan voornamelijk in de richting van het verlagen van de drempel voor niet-religieuzen en niet-katholieken, verder is men bovenal positief en juicht men het toe zo door te gaan.

7 Conclusie

Nu we inzicht hebben in het religieuze klimaat van Nederland, de relevantie daarin van kerkgebouwen, de dominicaanse zending en vervolgens de beleving van de openstelling van de kerk door bezoekers en vrijwilligers zijn we nu aangekomen op het punt om deze inzichten te bundelen tot een antwoord op de onderzoeksvraag: *Hoe kan de dominicaanse zending versterkt worden richting de bezoeker van de kerkopenstelling van de Dominicanenkerk?* Daarvoor is het zaak eerst vast te stellen in hoeverre de kerkopenstelling inderdaad als instrument werkt voor de dominicaanse zending om vervolgens te kunnen kijken of en hoe deze zending versterkt kan worden.

7.1 Heil en de kerkopenstelling

Hoewel de dominicaanse zending verschillende interpretaties en vertalingen kent, vinden zij allen oorsprong in het beginsel: *prediking tot heil der zielen*. Prediking kent in de dominicaanse zending verschillende vormen en lijkt veel meer afgemeten aan haar 'heilseffect' dan aan het soort activiteit. Heil is voor de dominicanen wanneer er reële antwoorden naar boven komen op actuele bestaansvragen. Wanneer sporen van God in het dagelijkse leven en samenleven zich tonen. Wanneer de mens 'heler' wordt doordat zijn wezenlijke relatie met God herstelt en vrucht draagt. In die relatie vind men waar geluk en levensvervulling. Vanuit die relatie wil men zich ook inzetten voor het heil van 'n ander.

Overduidelijk is dat de kerkopenstelling heil brengt en predikt. Als plek van verwondering en rust is het een antwoord op de functionaliteit en haast van deze tijd. Een heilzame rust en een rust die ruimte maakt voor verwondering en reflectie. Het gebouw, de afbakening in tijd en ruimte is hier sterk van op invloed. Maar ook de plekken voor het uitvoeren van een eigen ritueel. Net als de schoonheid van het gebouw, de kunst die troost en uitdaagt tot andere perspectieven. Daarnaast blijkt de aanwezigheid van een actieve geloofsgemeenschap en specifiek de aanwezigheid van broeders een hoopvol gegeven te zijn. Een symbool, teken van onbaatzuchtigheid, barmhartigheid in een wereld die vaak zo tegengesteld lijkt. Via een bezoek aan de kerk ervaart men daar even deelgenoot van te zijn. Zwollenaren en Assendorpers die eens de kerk hebben bezocht, blijken met een zekere regelmaat terug te komen. Veel Zwollenaren nemen ook andere bekenden of gasten mee.

Elke samenleving kent zijn heterotopieën. Het zijn een soort van anti- of tegenplaatsen in verhouding tot hun context. Het concept hangt samen met het begrip utopie, een utopie is een gedroomd, ideaal land zonder dat het bestaat. Een heterotopie is een bestaande plek waar de dynamiek van de weerbarstige gebroken realiteit samen komt met de hoop en verbeelding van dat het anders zou kunnen zijn. Daar wordt de hoop en verbeelding ook daadwerkelijk tastbaar en daarmee helend, heilig. De Dominicanenkerk lijkt zeker voor een aantal bezoekers heterotopische kenmerken te hebben:

- *Een plek waar contradicties, paradoxen en ambiguiteiten bij elkaar komen.* Er wordt troost gevonden in het aansteken van een kaarsje. Geborgenheid ondanks de grootsheid van het gebouw.
- *Een plek die een breuk in tijd markeert.* Men vertraagt en verstilt zodra men de drempel overkomt, neemt de tijd zich te laten raken. Laat dagelijkse beslommeringen even achter zich.
- *Een plek met een dynamiek van openen en sluiten.* Er is een drempel om binnen te stappen, de plek roept respect, ontzag op. De religieuze kleur van het gebouw vormt soms een drempel of iemand het zich ook mag toe-eigenen. Dat er niks hoeft geeft openheid.
- *Een plek die in relatie staat met de omliggende ruimte.* De fysieke aanwezigheid van het gebouw is als een baken in de wijk, de kerk van Assendorp. Iets wat tijdloos is in verhouding tot voortdurende stadsontwikkeling rondom het klooster.

De kerkopenstelling heeft de potentie sterker als heterotopie te fungeren o.a. door de relatie met de context te verbeteren en haar esthetisch en recreatieve profiel te versterken. Om zoals Borgman omschreef nog meer een plaats te zijn "waar de homogeniteit van de ruimte doorbroken wordt en andere mogelijkheden aan het licht komen dan aanwezig in de heersende cultuur". Een plek waar de "als mogelijk heilzame toekomst aanbrenkende aanwezigheid van God zichtbaar kan worden" (Borgman, 2008)

7.2 Aanbevelingen

Omdat het aan de opdrachtgever is om de aanbevelingen wel al dan niet door te voeren zijn die uit deze publieke versie gelaten.

8 Bronnen

Berens, H. (2007). *P.J.H. Cuypers, het complete werk*. Rotterdam: NAI uitgevers.

Bisseling, H., Roest de, H., & Valstar, P. (2011). *Meer dan hout en steen. Handboek voor sluiting en herbestemming van kerkgebouwen*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Borgman, E. (2008). *... want de plaats waarop je staat is heilige grond*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.

Botton de, A. (2014). *Religie voor Atheïsten*. Amsterdam: Atlas Contact.

Brakkee, K. (2008, April 17). *Zwolle en de dominicanen*. Opgeroepen op September 10, 2016, van Dominicanenklooster Zwolle: <http://www.kloosterzwolle.nl/dominicanen/zwolle/>

Broers, A. (2013). *Leven met Dominicus*. Zoetermeer: Meinema.

CBS. (2016). *Bevolking Nederland Kerncijfers*. Opgeroepen op October 17, 2016, van CBS: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37325&D1=0&D2=a&D3=0&D4=0&D5=0-4&D6=l&HD=110629-1412&HDR=G5,T,G3,G2,G4&STB=G1>

Dominicaans Nederland. (2016, September). *Het habijt weer uit de kast*. Opgeroepen op October 16, 2016, van Dominicaans Nederland: <http://www.dominicanen.nl/2016/09/het-habijt-weer-uit-de-kast-studiedag-in-leuven/>

Dominicaans Platform Nederland. (2013, Juni). *Meer dan Wijzelf*. Opgeroepen op Juli 15, 2016, van Dominicanen: <http://www.dominicanen.nl/wp-content/uploads/2013/06/Nota-Meer-dan-wijzelf-de-dominicaanse-projecten-en-hun-zending-2013-2017-def.pdf>

Dominicanen. (1926). *De Dominikanen te Zwolle*. Zwolle: Waanders.

Gemeente Zwolle. (2016). *Buurtmonitor Assendorp Zwolle*. Opgeroepen op October 17, 2016, van Zwolle: https:// zwolle.buurtmonitor.nl/?cat_show=Bevolking&cat_open=Samenstelling&var=bstotinw,bstotman,bstotvrw,bs0_3,bs4_11,bs12_17,bs18_24,bs25_39,bs40_54,bs55_64,bs65_74,bs75_84,bs85_eo,etnauto,etntot&geolevel=wijk&geoitem=13&period=2013,2014,2015,2016&view=table

Graafhuis, A. S. (1978). *Symposion 1978*. Utrecht: Publiciteitscommissie Restauratie Binnenstadkerken.

Grotenhuis, R. (2015). *Advies Stadsklooster*. Zwolle: Stichting Dominicanenklooster Zwolle.

Harst van der, G. (2000). *Monumentale Kerkgebouwen*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Hart de, J. (2014). *Geloven binnen en buiten verband*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Kalsky, M., Oosterveen, L., & Leijnse, B. (2003). *Het heil op de hielen*. Zoetermeer: Meinema.

Kruk van der, B. (2015, August 24). *Kippenvel in het Godshuis*. Opgeroepen op October 17, 2016, van Volzin Magazine: <http://www.volzin.nu/magazine/nu-in-volzin/item/420701-kippenvel-in-het-godshuis>

Lauwers, A. (2015, March 22). *Heidegger, Foucault & de uitdagingen voor de heterotopie in de moderne technocratie*. Opgeroepen op October 18, 2016, van Filosofie.be: <http://filosofie.be/blog/de-neo-cynicus/3876/heidegger-foucault-de-uitdagingen-voor-de-heterotopie-in-een-moderne-technocratie/>

Lier van, S. (2009). *Het kerkenboek*. Zwolle: Waanders.

Lingen van der, A., & Uytendogaardt, J. (2009). *Een protestantse visie op het kerkgebouw*. Utrecht: Protestantse Kerk Nederland.

Niesen, A., Thuijs, R., Voss, A., & van Elswijk, P. (1976). *Terugblik en uitzicht - 75 jaar Dominicanen in Zwolle*. Zwolle: Waanders.

Novaform. (2015). *Woningaanbod*. Opgeroepen op October 17, 2016, van De Weezenlanden: www.deweezenlanden.nl

Monteiro, M. (2008). *Gods Predikers*. Hilversum: Verloren.

Montijn, I. (2007). *Pierre Cuypers*. Roermond: Stedelijk Museum Roermond.

Oosterveen, L. (2016). *Het hart op de tong - 800 jaar dominicaanse verkondiging*. Herent: Peeters.

Post, P. (2010). *Vorbij het kerkgebouw - de speelruimte van een ander sacraal domein*. Heeswijk: Abdij van Berne.

Sengers, E. (2006). *Aantrekkelijke kerk. Nieuwe bewegingen in kerkelijk Nederland op de religieuze markt*. Delft: Eburon.

Rectoraat St. Thomas van Aquino . (2016). *Informatiegids Dominicanenkerk*. Zwolle: Rectoraat St. Thomas van Aquino .

Rectoraat St. Thomas van Aquino . (2016). *Organogram Dominicanenkerk*. Zwolle: Rectoraat St. Thomas van Aquino .

Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. (2011). *Een toekomst voor kerken*. Eindhoven: Lecturis.

Roest de, H. (2010). *Een huis voor de ziel. Gedachten over de kerk voor binnen en buiten*. Zoetermeer: Meinema.

Thuis, R. W. (1985). *Beschrijving van de Dominicanen-kerk en klooster van de H. Thomas van Aquino te Zwolle*. Zwolle: Dominicanenklooster Zwolle.

Theos and The Grubb Institute. (2012). *Spiritual Capital - The present and future of English Cathedrals*. London: Theos and The Grubb Institute.

Trouw. (2016, March 3). *Amsterdamse kerken openen deuren na aanslagen Brussel*. Opgeroepen op October 17, 2016, van Trouw: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4496/Buitenland/article/detail/4268130/2016/03/22/Amsterdamse-kerken-openen-deuren-na-aanslagen-Brussel.dhtml>

Ward, P. (2003). *Kerk als water. Pleidooi voor een vloeibare manier van kerk-zijn*. Kampen: Kok.

Bijlage 1 - Uitslag gastenboek

In totaal 192 reacties geanalyseerd op woonplaats en inhoud van de reactie.

Woonplaats

Zwolle	Buitenland	Binnen 30 km	Buiten 30 km	Onbekend
53	35	11	90	6

Inhoud van reactie

Omschrijving	Aantal reacties met die inhoud
Mooi	51
Prachtig	49
Rust	19
Stilte	9
Reflectie	6
Herdenken	9
Dankbaarheid	27
Vrij	1
Thuis (warm/intiem)	9
Bijzonder	6
Indrukwekkend	12
Verbondenheid	2
Verstoord	1
Gebed	2
In contact met God / verkondigen	8
Gastvrij	7
Overig	11
Niet-vertaalbaar	8
Geen	19

Bijlage 2 - Uitslag enquête + enquêteformulier

Geslacht

Man	27
Vrouw	41

Leeftijd

0-11 jaar	12-17 jaar	18-24 jaar	25-40 jaar	41-60 jaar	60+
0	0	9	16	23	20

Levensbeschouwing

Katholiek	Protestants	Moslim	Atheïst	Zoekend	Spiritueel	Anders
20	17	0	11	3	14	3

Woonplaats - Ik woon in

Assendorp	Zwolle	Regio(binnen 30 km)	Buiten Zwolle
12	19	9	28

Frequentie - Deze kerk bezoek ik

1 ^e keer	Soms (1-3x p. jaar)	Af en toe (1-3x p. half jaar)	Regelmatig (1-2x p. maand)	Vaak (min 1x p. week)	Anders
28	22	10	2	5	1

Reden - Waarom ging u de kerk binnen?

Om de kerk te bekijken	49
Om 'n kaarsje aan te steken	22
Om te bidden	8
Om te mediteren	4
Om tot rust te komen	13
Om na te denken	4
Om een praatje te maken	5
Om iets te kopen	6
Om contact met God te zoeken	5
Neutraal	3
Anders	1

Activiteit - Wat heeft u in de kerk gedaan?

Rond gelopen	51
Kaarsje opgestoken	28
Het gebouw bekeken	42
Gebeden	11
Gemediteerd	3
Gezeten	9
Praatje gemaakt	16
Iets gekocht	12
Anders	0

Ervaring - Wat heeft u in de kerk ervaren?

Rust	49
Verwondering	28
Troost	9
Verdriet	3
Boosheid	0
Stilte	25
Reflectie	9
Angst	2
Verbazing	7
God	2

Schoonheid	28
Irritatie	0
Verbondenheid	3
Dankbaarheid	5
Ontzag	8
Geborgenheid	9
Neutraal	3
Anders	2

Verandering - Stapt u anders naar buiten dan hoe u binnen kwam?

Ja positief anders	Ja negatief anders	Nee
40	0	28

Vrijwilligers - Hoe ervaart u de vrijwilligers?

Gastvrij	50
Behulpzaam	26
Vriendelijk	48
Storend	0
Ruimte gevend	13
Belemmerend	0
Geen mening	3
Anders	0

Tips - Heeft u tips om de kerkopenstelling meer aan te laten sluiten bij uw behoeftes?

Nee ga zo door	Geen idee	Ja namelijk
58	8	2

Enquête kerkopenstelling Dominicanenkerk Zwolle (2-5 minuten)

Geslacht ☐ man ☐ vrouw	Wat is uw leeftijd? ☐ 0-11 jaar ☐ 12-17 jaar ☐ 18-24 jaar ☐ 25-40 jaar ☐ 41-59 jaar ☐ 60+
--	--

Wat is uw levensbeschouwing? ☐ katholiek ☐ protestant ☐ moslim ☐ geen, atheïst ☐ geen, zoekend ☐ geen, spiritueel zonder levensbeschouwing ☐ anders, namelijk:
--

Ik woon in: ☐ Assendorp ☐ Zwolle (niet Assendorp) ☐ omgeving Zwolle (0-29 km) ☐ buiten Zwolle (30+km)

Deze kerk bezoek ik: ☐ de 1 ^e keer ☐ soms (1-3x per jaar) ☐ af en toe (1-3x per half jaar) ☐ regelmatig (min 1-2x per maand) ☐ vaak (min. 1x per week) ☐ anders:
--

Waarom ging u de kerk binnen? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ om de kerk te bekijken ☐ om 'n kaarsje op te steken ☐ om te bidden ☐ mediteren ☐ om tot rust te komen ☐ om na te denken ☐ om een praatje te maken ☐ om iets te kopen ☐ om contact met God te zoeken ☐ neutraal ☐ anders, namelijk:
--

Wat heeft u in de kerk gedaan? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ rond gelopen ☐ kaarsje opgestoken ☐ het gebouw bekeken ☐ gebeden ☐ gemediteerd ☐ gezeten ☐ praatje gemaakt ☐ iets gekocht ☐ anders, namelijk:

Wat heeft u in de kerk ervaren? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ rust ☐ verwondering ☐ troost ☐ verdriet ☐ boosheid ☐ stilte ☐ reflectie ☐ angst ☐ verbazing ☐ God ☐ schoonheid ☐ irritatie ☐ verbondenheid ☐ dankbaarheid ☐ ontzag ☐ geborgenheid ☐ neutraal ☐ anders, namelijk:

Stapt u anders naar buiten dan hoe u binnen kwam? ☐ ja, positief anders ☐ ja, negatief anders ☐ nee
--

Hoe ervaart u de vrijwilligers? (meerdere antwoorden mogelijk) ☐ gastvrij ☐ behulpzaam ☐ vriendelijk ☐ storend ☐ ruimte gevend ☐ belemmerend ☐ geen mening ☐ anders, namelijk:

Heeft u tips om de kerkopenstelling meer aan te laten sluiten bij uw behoeftes? ☐ nee ga zo door ☐ geen idee ☐ ja, namelijk:
--

Ik spreek graag verder met u door over uw beleving van deze kerk in een persoonlijk gesprek! Mag ik contact met u opnemen? ☐ nee ☐ ja, ik ben bereikbaar op (mail of telnr.): Bedankt voor het invullen! Vriendelijke groet, Bastiaan v.d Berg

